
**Ətraf mühitlə bağlı məlumatları
validasiya və verifikasiya edən
orqanlar üçün ümumi prinsiplər və
tələblər**

*Principes généraux et exigences pour les organismes de validation et
de vérification de l'information environnementale*

MÜƏLLİFLİK HÜQUQLARI İLƏ QORUNAN SƏNƏD

© ISO 2020

Bütün hüquqlar qorunur. Başqa cür nəzərdə tutulmadığı və ya tətbiqi kontekstində tələb olunmadığı təqdirdə, bu nəşrin heç bir hissəsi qabaqcadan yazılı icazə olmadan hər hansı formada və ya hər hansı vasitə ilə, elektron və ya mexaniki üsullarla, o cümlədən surət çıxarma, internetdə və ya intranetdə dərc edilmə yolu ilə çoxaldıla və ya başqa şəkildə istifadə edilə bilməz. İcazə üçün müraciətlər aşağıda göstərilən ünvan üzrə ISO-ya və ya müraciət edənin ölkəsində ISO-nun üzv orqanına təqdim edilə bilər.

ISO müəlliflik hüquqlarının qorunması ofisi

CP 401 • Ch. de Blandonnet 8

CH-1214 Vernier, Geneva

Telefon: +41 22 749 01 11

E-poçt:

copyright@iso.org Veb-

sayt: www.iso.org

İsveçrədə nəşr edilmişdir

Mündəricat

Səhifə

Ön söz	v
Giriş	vi
1 Tətbiq sahəsi	1
2 Normativ sənədlərə istinadlar	1
3 Terminlər və təriflər	1
3.1 Ətraf mühitlə bağlı məlumatlara aid terminlər	2
3.2 İşçi heyəti və təşkilatla bağlı terminlər	3
3.3 Validasiya və verifikasiya ilə bağlı terminlər	4
4 Prinsiplər	9
4.1 Ümumi müddəalar	9
4.2 Validasiya/verifikasiya prosesinə dair prinsiplər	9
4.3 Validasiya/verifikasiya orqanlarına dair prinsiplər	9
4.4 Konservativlik	9
4.5 Peşəkar skeptisizm	9
5 Ümumi tələblər	9
5.1 Hüquqi şəxs	9
5.2 Validasiya/verifikasiya bəyanatlarına görə məsuliyyət	9
5.3 Qərəzsizliyin idarə edilməsi	9
5.4 Məsuliyyət	10
6 Strukturla əlaqəli tələblər	10
6.1 Təşkilati struktur və ali rəhbərlik	10
6.2 Əməliyyat nəzarəti	10
7 Resurslarla bağlı tələblər	10
7.1 Ümumi müddəalar	10
7.2 İşçi heyəti	10
7.3 İşçi heyətinin sərəştəsinin idarə edilməsi prosesi	10
7.4 Kənar qaynaqlardan istifadə	11
8 Validasiya/verifikasiya proqramı	11
9 Prosesə aid tələblər	12
9.1 Ümumi müddəalar	12
9.2 Tapşırıqdan öncəki tədbirlər	12
9.3 Tapşırıq	12
9.4 Validasiyanın/verifikasiyanın planlaşdırılması	12
9.5 Validasiyanın/verifikasiyanın yerinə yetirilməsi	13
9.6 Baxış	14
9.7 Qərar və validasiya/verifikasiya bəyanatının verilməsi	14
9.7.1 Qərar	14
9.7.2 Validasiya/verifikasiya bəyanatının verilməsi	15
9.8 Validasiya/verifikasiya bəyanatı verildikdən sonra aşkar edilmiş faktlar	16
9.9 Apellyasiya müraciətlərinə baxılması	16
9.10 Şikayətlərə baxılması	16
9.11 Qeydlər	16
10 Məlumatlarla əlaqəli tələblər	16
10.1 İctimaiyyətə açıq məlumat	16
10.2 Əlçatan olmalı olan digər məlumatlar	16
10.3 Validasiyaya/verifikasiyaya istinad və nişanlardan istifadə	17
10.4 Məxfilik	17
11 İdarəetmə sisteminə dair tələblər	
11.1 Ümumi müddəalar	17
11.2 Rəhbərlik tərəfindən baxış	17

ISO 14065:2020(E)

11.3	Daxili auditlər	17
11.4	Təshihəedici tədbirlər	17
11.5	Risqlərin və imkanların idarə edilməsi tədbirləri	17
11.6	Sənədləşdirilmiş məlumatlar	17
Qoşma A	(məlumat) Rəylərin növləri.....	18
Qoşma B	(məlumat) Validasiya/verifikasiya edilmiş bəyanatlara istinad və nişanlardan istifadə	19
Qoşma C	(məlumat) Aşkar edilmiş faktlar haqqında hesabatların nümunələri.....	21
Qoşma D	(normativ) Yaşıl istiqrazların validasiyası, verifikasiyası və razılaşdırılmış prosedurlarla bağlı əlavə tələblər	26
Qoşma E	(normativ) İstixana qazlarının validasiyası, verifikasiyası və razılaşdırılmış prosedurlarla bağlı əlavə tələblər	27
Qoşma F	(normativ) İqlim dəyişikliyi ilə bağlı investisiyalar və maliyyələşdirmə fəaliyyətləri haqqında hesabatların verilməsi ilə əlaqəli validasiya, verifikasiya və razılaşdırılmış prosedurlara dair tələblər	30
Ədəbiyyat	.....	31

Ön söz

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı (ISO) milli standartlaşdırma orqanlarının (ISO-nun üzv orqanları) ümumdünya federasiyasıdır. Beynəlxalq standartların hazırlanması işi adətən ISO-nun texniki komitələri vasitəsilə həyata keçirilir. Texniki komitənin yaradılma məqsədini təşkil edən predmetdə maraqlı olan hər bir üzv orqan həmin komitədə təmsil olunmaq hüququna malikdir. Bu işdə ISO ilə əlaqələndirmə şəraitində, beynəlxalq təşkilatlar, həmçinin hökumət və qeyri-hökumət təşkilatları da iştirak edir. ISO bütün elektrotexniki standartlaşdırma məsələlərində Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyası (IEC) ilə yaxından əməkdaşlıq edir.

Bu sənədi hazırlamaq üçün istifadə olunan və onun sonrakı yenilənmələri üçün nəzərdə tutulan prosedurlar ISO/IEC Direktivlərinin 1-ci hissəsində təsvir edilir. Müxtəlif növ ISO sənədləri üçün tələb olunan fərqli təsdiq meyarları xüsusilə qeyd edilməlidir. Bu sənəd ISO/IEC Direktivlərinin 2-ci hissəsinin redaksiya qaydalarına uyğun olaraq tərtib olunub (bax: www.iso.org/directives).

Bu sənədin bəzi elementlərinin patent hüquqlarının predmeti ola biləcəyi ehtimalına diqqət yetirilir. ISO bu cür patent hüquqlarının hər hansı birinin və ya hamısının müəyyən edilməsinə görə məsuliyyət daşımır. Sənədin hazırlanması zamanı müəyyən edilmiş hər hansı patent hüquqlarının təfərrüatları "Giriş" bölməsində və/yaxud ISO-nun daxil olmuş patent bəyannamələrinin siyahısında (bax: www.iso.org/patents) təqdim olunacaq.

Bu sənəddə istifadə edilən hər hansı ticarət adı istifadəçilərin rahatlığı üçün verilən informasiyadır və onun dəstəkləndiyini ehtiva etmir.

Standartların könüllü xarakter daşmasının, habelə ISO-nun uyğunluğun qiymətləndirilməsi ilə bağlı xüsusi termin və ifadələrinin mənasının izahı və ISO-nun Dünya Ticarət Təşkilatının Ticarətdə Texniki Maneələr haqqında sazişinin prinsiplərinə riayət etməsi barədə məlumat əldə etmək üçün www.iso.org/iso/foreword.html veb-saytına nəzər salın.

Bu sənəd ISO/TC 207, *Ətraf mühitin idarə edilməsi* standartı üzrə Texniki Komitə, SC 7 *İstixana qazlarının və əlaqədar fəaliyyətlərin idarə edilməsi* üzrə Altkomitə tərəfindən, Avropa Standartlaşdırma Komitəsinin (CEN) CEN/SS S26, *Ətraf mühitin idarə edilməsi* standartı üzrə Texniki Komitəsi ilə əməkdaşlıq şəraitində, ISO və CEN arasında texniki əməkdaşlıq sahəsində bağlanmış Müqaviləyə (Vyana Müqaviləsi) uyğun olaraq hazırlanmışdır.

Sənədin üçüncü nəşri texniki baxımdan nəzərdən keçirilmiş ikinci nəşri (ISO 14065:2013) ləğv və əvəz edir. Əvvəlki nəşrlə müqayisə edilmiş əsas dəyişikliklər aşağıdakı kimidir:

- ətraf mühitlə bağlı məlumatların bütün sahələrində (yalnız istixana qazı deyil) validasiya, verifikasiya və razılaşdırılmış prosedurları həyata keçirən orqanları əhatə etmək üçün tətbiq sahəsi genişləndirilmişdir;
- ISO/IEC 17029 standartının tələblərinə uyğunlaşdırılmışdır;
- Yaşıl istiqrazlara dair əlavə tələbləri nəzərdə tutan [Qoşma D](#) əlavə olunmuşdur;
- İstixana qazlarına dair əlavə tələbləri nəzərdə tutan [Qoşma E](#) əlavə olunmuşdur;
- Qeyri-maliyyə məlumatlarının açıqlanmasına dair əlavə tələbləri nəzərdə tutan [Qoşma F](#) əlavə olunmuşdur;

Bu sənədlə bağlı hər hansı rəy və ya suallar istifadəçinin milli standartlaşdırma qurumuna yönəldilməlidir. Bu qurumların tam siyahısını www.iso.org/members.html veb-saytında tapa bilərsiniz.

Giriş

Ətraf mühitlə bağlı məlumatlar fiziki şəxslər və təşkilatlar tərəfindən qərarların qəbulunda getdikcə daha çox istifadə olunur. Ətraf mühitlə bağlı məlumatlara aşağıdakılar daxil olmaqla (bunlarla məhdudlaşmır), müxtəlif formalarda rast gəlinə bilər:

- istixana qazları haqqında bəyanatlar;
- ekoloji iz (məs. karbon və su);
- ekoloji fəaliyyət göstəriciləri;
- etiketdə qeyd olunan ətraf mühitlə bağlı məlumatlar, o cümlədən ekoloji məhsul bəyannamələri;
- davamlı inkişaf haqqında hesabatın bir hissəsi kimi ətraf mühitlə bağlı məlumatlar;
- ekoloji resursların qiymətləndirilməsi ilə bağlı hesablamalar;
- “Yaşıl istiqrazlar”, “iqlim əhəmiyyətli fəaliyyətin maliyyələşdirilməsi” və digər maliyyə alətləri ilə əlaqəli ətraf mühitlə bağlı məlumatlar.

Ətraf mühitlə bağlı məlumatların istifadəçiləri onların nə qədər dəqiq və etibarlı olduğunu bilmək istəyirlər. Onlar statistik məlumatlar haqqında bəyanatlara dair təminat və proqnozlaşdırılan məlumatların əğlabatan mülahizələrə və metodlara əsaslanmasının validasiyasını əldə etməyə çalışırlar. Bu sənəd bu ehtiyacları təmin edən validasiya və/və ya verifikasiya orqanlarına dair prinsipləri və tələbləri müəyyən edir.

Bu sənəddə validasiya/verifikasiya orqanlarına dair tələblərə aşağıdakılar daxildir:

- ümumi tələblər (hüquqi məsələlər, qərəzsizlik, məsuliyyət, və müqavilə məsələlərini əhatə edən [Maddə 5-ə](#) baxın);
- struktur tələbləri (təşkilati struktur və əməliyyat nəzarətini əhatə edən [Maddə 6-ya](#) baxın);
- resurslara dair tələblər (işçi heyəti və səriştələrin idarə edilməsini əhatə edən [Maddə 7-ye](#) baxın);
- proqram tələbləri ([Maddə 8-ə](#) baxın);
- prosesə aid tələblər (tapşırıqdan öncəki tədbirlər, tapşırıq, yerinə yetirilmə, baxış, rəylərin verilməsi və qeydlərin idarə olunmasını əhatə edən [Maddə 9-a](#) baxın);
- məlumatlara dair tələblər (kommunikasiya və məxfiliyi əhatə edən [Maddə 10-a](#) baxın);
- idarəetmə sistemlərinə dair tələblər (orqanın daxili idarəetmə sistemləri, daxili auditlər, rəhbərlik tərəfindən baxış və təshihedici tədbirləri əhatə edən [Maddə 11-ə](#) baxın).

Bu sənəd ISO/IEC 17029:2019 standartının sektoral tətbiqidir. Bu sənəddə ISO/IEC 17029 standartının tələblərinə istinad olunur, habelə ətraf mühitlə bağlı məlumatları validasiya və ya verifikasiya edən orqanlara aid xüsusi tələblər yer alır.

Bu sənədə uyğun olaraq fəaliyyət göstərən orqanlar birinci, ikinci və ya üçüncü tərəf orqanlar ola bilər. Bu orqanlar yalnız validasiya, yalnız verifikasiya və ya həm validasiya, həm də verifikasiya ilə məşğul ola, habelə razılaşıdırılmış prosedurları (AUP) yerinə yetirə bilərlər.

Bu sənəd proqram sahiblərinə, tənzimləyicilərə və akkreditasiya orqanlarına validasiya və verifikasiya orqanlarının səriştələrinin qiymətləndirilməsi və tanınması üçün əsas verir. O, həmçinin validasiya/verifikasiya orqanlarının qrupları daxilində və ya belə qruplar arasında həmkar qiymətləndirməsi kimi digər məqsədlər üçün də istifadə oluna bilər.

Ətraf mühitlə bağlı məlumatları validasiya və verifikasiya edən orqanlar üçün ümumi prinsiplər və tələblər

1 Tətbiq sahəsi

Bu sənəd ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatların validasiya və verifikasiyasını həyata keçirən orqanlar üçün prinsipləri və tələbləri müəyyən edir.

Hər hansı proqramda orqanlarla bağlı nəzərdə tutulan tələblər bu sənədin tələblərinə əlavədir.

Bu sənəd uyğunluğun qiymətləndirilməsi fəaliyyəti kimi validasiyanı/verifikasiyanı həyata keçirən orqanların səriştəsi, ardıcıl fəaliyyəti və qərəzsizliyinə dair ümumi prinsipləri və tələbləri ehtiva edən ISO/IEC 17029:2019 standartının sektoral tətbiqidir.

Bu sənəddə ISO/IEC 17029:2019 standartının tələblərinə əlavə olaraq sırf sektora aid tələblər öz əksini tapmışdır.

2 Normativ sənədlərə istinadlar

Aşağıdakı sənədlərə mətndə elə istinad edilir ki, onların məzmunu qismən və ya bütövlükdə bu sənədin tələblərini təşkil etsin. Tarixi göstərilən istinadlar üçün yalnız istinad edilən nəşr uyğundur. Tarixi göstərilməyən istinadlar üçün isə istinad edilən sənədin (o cümlədən ona hər hansı düzəlişin) ən son versiyası uyğundur.

ISO 14030-4,¹⁾*Ekoloji fəaliyyət göstəricilərinin qiymətləndirilməsi — Yaşıl borc alətləri — 4-cü hissə: Verifikasiya proqramının tələbləri*

ISO 14064-3, *İstixana qazları — 3-cü hissə: İstixana qazları haqqında bəyanatların verifikasiya və validasiyası üzrə texniki xüsusiyyətlər və təlimat*

ISO 14066, *İstixana qazları — İstixana qazlarının validasiya və verifikasiya komandalarının səriştələri ilə bağlı tələblər*

ISO 14097,²⁾*İqlim dəyişikliyi ilə bağlı investisiyaların və maliyyələşdirmə fəaliyyətlərinin qiymətləndirilməsi və onlar haqqında hesabatların verilməsi üzrə prinsipləri və tələbləri ehtiva edən çərçivə*

ISO/IEC 17000, *Uyğunluğun qiymətləndirilməsi — Lüğət və ümumi prinsiplər*

ISO/IEC 17029:2019, *Uyğunluğun qiymətləndirilməsi — Validasiya və verifikasiya orqanları üçün ümumi prinsip və tələblər*

3 Terminlər və təriflər

Bu sənədin məqsədləri üçün ISO/IEC 17000 standartında, ISO/IEC 17029:2019 standartında verilən terminlər və təriflər və aşağıdakılar tətbiq edilir.

ISO və IEC standartlaşdırmada istifadə üçün terminoloji məlumat bazalarını aşağıdakı veb-ünvanlarda saxlayır:

— ISO-nun Onlayn axtarış platforması: <https://www.iso.org/obp>

— IEC Elektropediya: <http://www.electropedia.org/>

1) Hazırlanma mərhələsində. Nəşr edilmə anına olan mərhələ: ISO/DIS 14030-4:2020.

2) Hazırlanma mərhələsində. Nəşr edilmə anına olan mərhələ: ISO/DIS 14097:2020.

3.1 Ətraf mühitlə bağlı məlumatlara aid terminlər

3.1.1

ətraf mühit

təşkilatın (3.2.2) fəaliyyət göstərdiyi mühit, o cümlədən hava, su, torpaq, təbii resurslar, flora, fauna, insanlar və onların qarşılıqlı əlaqələri

Təriflə bağlı qeyd 1: Təşkilatın mühiti daxili mühitdən yerli, regional və qlobal sistemlərə qədər müxtəlif səviyyələri əhatə edə bilər.

Təriflə bağlı qeyd 2: Mühit biomüxtəliflik, ekosistemlər, iqlim və ya digər xüsusiyyətlər baxımından təsvir edilə bilər.

[MƏNBƏ: ISO 14001:2015, 3.2.1]

3.1.2

ekoloji aspekt

təşkilatın (3.2.2) fəaliyyətlərinin və ya məhsullarının və ya xidmətlərinin *ətraf mühitlə* (3.1.1) qarşılıqlı təsiri olan və ya təsiri ola bilən elementi

[MƏNBƏ: ISO 14001:2015, 3.2.2, dəyişdirilmişdir — Təriflə bağlı qeydlər silinmişdir.]

3.1.3

ekoloji fəaliyyət göstəriciləri

ekoloji aspektlərin (3.1.2) idarə edilməsi ilə bağlı ölçülə bilən nəticələr

[MƏNBƏ: ISO 14001:2015, 3.4.11, dəyişdirilmişdir — “fəaliyyət göstəriciləri” ifadəsi “ölçülə bilən nəticələr” ifadəsi ilə əvəz edilmişdir.]

3.1.4

ətraf mühitlə bağlı məlumatlar

ətraf mühit şəraitinə və ya *ekoloji fəaliyyət göstəricilərinə* (3.1.3) aid olan keyfiyyət və ya kəmiyyət xarakterli predmet

Təriflə bağlı qeyd 1: Ətraf mühitlə bağlı məlumatlara *təşkilatın* (3.2.2), layihənin (nümunə üçün baxın: ISO 14064-1 və ISO 14064-2) istixana qazı emissiyaları, təmizlənmələri, emissiyaların azaldılması və təmizlənmənin artırılması, ekoloji iz (nümunə üçün baxın: məhsulun karbon izi üçün ISO 14067, su izi üçün ISO 14046 və həyat dövrünün qiymətləndirilməsinə dair məlumatlar üçün ISO 14044) haqqında bəyanatlar və iddialar və ya ətraf mühitə dair hesabatlar (nümunə üçün baxın: ISO 14016) aid ola bilər.

Təriflə bağlı qeyd 2: ISO 14033 standartı yoxlanıla və müqayisə edilə bilən kəmiyyət xarakterli ətraf mühitlə bağlı məlumatları yaratmağın şərtlərini və prosedurlarını müəyyən edir.

3.1.5

ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatlar

ətraf mühitlə bağlı məlumatların (3.1.4) bəyan edilməsi

Təriflə bağlı qeyd 1: Ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanat müəyyən bir andakı vəziyyəti əks etdirə və ya müəyyən dövrü əhatə edə bilər.

Təriflə bağlı qeyd 2: *Məsul tərəfin* (3.2.3) təqdim etdiyi ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanat aydın şəkildə müəyyən edilməli, *verifikatorun* (3.3.5) və ya *validatorun* (3.3.6) münasib *meyarlara* (3.3.20) uyğun şəkildə ardıcıl qiymətləndirmə və ya ölçməindən keçməyə hazır olmalıdır.

Təriflə bağlı qeyd 3: Ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanat aşağıdakı sənədlərdə təqdim edilə bilər: hesabat; bəyannamə; iqtisadi, maliyyə və ya monetar qiymətləndirmə; ekoloji məhsul bəyannaməsi; həyat dövrünün qiymətləndirilməsi haqqında hesabat; iqlim dəyişikliyinə həssaslıq və ya uyğunlaşmanın qiymətləndirilməsi; layihə planı; etiket və ya loqo.

Təriflə bağlı qeyd 4: “Ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanat” termini ISO/IEC 17029:2019 standartının 3.1-ci bəndində istifadə edilən “iddia” termininə uyğun gəlir.

3.1.6

ətraf mühitlə bağlı məlumat proqramı

ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatın (3.1.5) təqdim edilməsi qaydaları və prosedurları

Təriflə bağlı qeyd 1: Ətraf mühitlə bağlı məlumat proqramları beynəlxalq, regional, milli və ya sub-milli səviyyələrdə həyata keçirilə bilər.

Təriflə bağlı qeyd 2: Proqram “sxem” də adlandırıla bilər.

Təriflə bağlı qeyd 3: Dayanıqlı inkişaf hesabatlarında əksini tapan istixana qazı emissiyaları və onların azaldılması, istixana qazı reyestrləri, karbon izi, su izi və *ətraf mühitlə bağlı məlumatlar (3.1.4)* ətraf mühitlə bağlı məlumat proqramlarına uyğun olaraq verifikasiya edilə bilən predmetlərə nümunədir.

Təriflə bağlı qeyd 4: Ətraf mühitlə bağlı məlumat proqramında *validasiya (3.3.16)* və ya *verifikasiya (3.3.15)* ilə bağlı tələblər nəzərdə tutula bilər.

3.2 İşçi heyəti və təşkilatla bağlı terminlər

3.2.1

müştəri

validasiyanı (3.3.16) və ya verifikasiyanı (3.3.15) tələb edən təşkilat (3.2.2) və ya şəxs

Təriflə bağlı qeyd 1: Müştəri *məsul tərəf (3.2.3)*, *proqram sahibi (3.3.3)*, *nəzərdə tutulmuş istifadəçi (3.2.4)* və ya digər maraqlı tərəf ola bilər.

[MƏNBƏ: ISO/IEC 17029:2019, 3.13, dəyişdirilmişdir — Təriflə bağlı qeyd 1 əlavə edilmişdir.]

3.2.2

təşkilat

məqsədlərinə çatmaq üçün öhdəlikləri, səlahiyyətləri və əlaqələri olan, vəzifə öhdəliklərini yerinə yetirən şəxs və ya şəxslər qrupu

[MƏNBƏ: ISO 14001:2015, 3.1.4, dəyişdirilmişdir — Təriflə bağlı qeyd 1 silinmişdir.]

3.2.3

məsul tərəf

ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatın (3.1.5) və yardımçı məlumatın təmin edilməsi üçün məsuliyyət daşıyan şəxs və ya şəxslər

Təriflə bağlı qeyd 1: Məsul tərəf fiziki şəxslər və ya *təşkilatın (3.2.2)* və ya layihənin səlahiyyətli nümayəndələri yaxud *verifikatoru (3.3.5)* və ya *validatoru (3.3.6)* cəlb edən tərəf ola bilər.

Təriflə bağlı qeyd 2: Məsul tərəf *müştəri (3.2.1)* ola bilər.

[MƏNBƏ: ISO 14064-3:2019, 3.2.3, dəyişdirilmişdir — İstixana qazına və məhsula istinadlar silinmişdir. Təriflə bağlı qeyd 2 əlavə edilmişdir.]

3.2.4

nəzərdə tutulmuş istifadəçi

ətraf mühitlə bağlı məlumatları (3.1.4) məruzə edən tərəflərin qərar qəbul edərkən ətraf mühitlə bağlı məlumatlara əsaslanan tərəf kimi müəyyən etdiyi şəxs və ya təşkilat (3.2.2)

Təriflə bağlı qeyd 1: Nəzərdə tutulmuş istifadəçi *müştəri (3.2.1)*, *məsul tərəf (3.2.3)*, *proqram sahibləri (3.3.3)*, tənzimləyicilər, maliyyə icması, geniş ictimaiyyət və ya yerli icmalar, hökumət və ya qeyri-hökumət təşkilatları kimi digər maraqlı tərəflər ola bilər.

[MƏNBƏ: ISO 14064-3:2019, 3.2.4, dəyişdirilmişdir — İstixana qazına istinadlar silinmişdir. Təriflə bağlı qeyd 1-ə yenidən baxılmışdır.]

3.2.5

texniki ekspert

Validasiya/verifikasiya komandasına (3.3.7) xüsusi bilik və ya təcrübə ilə kömək edən şəxs

Təriflə bağlı qeyd 1: Xüsusi bilik və ya təcrübə *təşkilatla* (3.2.2), verifikasiya və ya validasiya predmeti ilə əlaqəli olan proses yaxud fəaliyyətlə, maliyyə qaydaları, yerli qaydalar, dil və ya mədəniyyətlə bağlı olur.

Təriflə bağlı qeyd 2: Texniki ekspert validasiya/verifikasiya komandasında *verifikator* (3.3.5) və ya *validator* (3.3.6) kimi fəaliyyət göstərə bilməz.

[MƏNBƏ: ISO 19011:2018, 3.16, dəyişdirilmişdir — Tərifdə və təriflə bağlı qeyd 2-də “audit komandası” ifadəsi “validasiya/verifikasiya komandası” ifadəsi ilə əvəz edilmişdir. Təriflə bağlı qeyd 1-ə yenidən baxılmışdır.]

3.2.6

səriştə

nəzərdə tutulan nəticələrə nail olmaq üçün bilik və bacarıqları tətbiq etmək qabiliyyəti

[MƏNBƏ: ISO 14066:2011, 3.1.4, dəyişdirilmişdir — Təriflə bağlı qeydlər silinmişdir.]

3.2.7

uyğunsuzluq

tələbin yerinə yetirilməməsi

Təriflə bağlı qeyd 1: Bəzi proqramlarda proqramla bağlı qanunvericilik tələblərinə uyğunsuzluq hallarının pozuntu hesab edilməsi tələb oluna bilər.

[MƏNBƏ: ISO 14064-3:2019, 3.6.19, dəyişdirilmişdir — Təriflə bağlı qeyd 1 əlavə edilmişdir.]

3.3 Validasiya və verifikasiya ilə bağlı terminlər

3.3.1

validasiya proqramı

müəyyən bir sektorda və ya sahədə *validasiya* (3.3.16) fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün qaydalar, prosedurlar və idarəetmə

Təriflə bağlı qeyd 1: Validasiya proqramları beynəlxalq, regional, milli, sub-milli, sektor və ya təşkilat səviyyəsində həyata keçirilə bilər.

Təriflə bağlı qeyd 2: Proqram “sxem” də adlandırıla bilər.

Təriflə bağlı qeyd 3: Bu sənədin bütün tələblərini əhatə edə bilən standartlar toplusu proqram kimi çıxış edə bilər.

Təriflə bağlı qeyd 4: Validasiya proqramı *validasiya orqanı* (3.3.26) ilə onun *müştərisi* (3.2.1) arasında tərtib olunan sadə *tapşırıq* (3.3.13) məktubu ola və ya müxtəlif spesifikasiya və mürəkkəblik dərəcəsinə malik qaydalar toplusuna malik rəsmi proqram sənədini bildirə bilər.

[MƏNBƏ: ISO/IEC 17029:2019, 3.8, dəyişdirilmişdir — Tərifdə “və ya sahədə” ifadəsi əlavə edilmişdir. Təriflə bağlı qeyd 1-də “təşkilat” sözü əlavə edilmişdir. Təriflə bağlı qeyd 4 əlavə edilmişdir.]

3.3.2

verifikasiya proqramı

müəyyən bir sektorda və ya sahədə *verifikasiya* (3.3.15) fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün qaydalar, prosedurlar və idarəetmə

Təriflə bağlı qeyd 1: Verifikasiya proqramları beynəlxalq, regional, milli, sub-milli, sektor və ya təşkilat səviyyəsində həyata keçirilə bilər.

Təriflə bağlı qeyd 2: Proqram “sxem” də adlandırıla bilər.

Təriflə bağlı qeyd 3: Bu sənədin bütün tələblərini əhatə edə bilən standartlar toplusu proqram kimi çıxış edə bilər.

Təriflə bağlı qeyd 4: Verifikasiya proqramı *verifikasiya orqanı* (3.3.27) ilə onun *müştərisi* (3.2.1) arasında tərtib olunan sadə *tapşırıq* (3.3.13) məktubu ola və ya müxtəlif spesifikasiyaya və mürəkkəbliyə dərəcəsinə malik qaydalar toplusuna malik rəsmi proqram sənədini bildirə bilər.

[MƏNBƏ: ISO/IEC 17029:2019, 3.9, dəyişdirilmişdir — Tərifə “və ya sahədə” ifadəsi əlavə edilmişdir. Təriflə bağlı qeyd 4 əlavə edilmişdir.]

3.3.3

proqram sahibi

ətraf mühitlə bağlı məlumat proqramının (3.1.6), *validasiya proqramının* (3.3.1) və ya *verifikasiya proqramının* (3.3.2) işlənilib hazırlanması və yenilənmiş vəziyyətdə saxlanması üçün məsul olan şəxs və ya *təşkilat* (3.2.2)

Təriflə bağlı qeyd 1: Proqram sahibi orqanın özü, dövlət orqanı, ticarət assosiasiyası, validasiya/verifikasiya orqanlarından ibarət qrup, xarici proqram sahibi və s. ola bilər.

Təriflə bağlı qeyd 2: Proqram sahibi “sxem sahibi” də ola bilər.

[MƏNBƏ: ISO/IEC 17029:2019, 3.10, dəyişdirilmişdir — “konkret” sözü “ətraf mühitlə bağlı məlumat proqramının” ifadəsi ilə əvəz edilmişdir. Təriflə bağlı qeyd 2 əlavə edilmişdir.]

3.3.4

komanda rəhbəri

validasiya/verifikasiya komandasını (3.3.7) idarə edən şəxs

[MƏNBƏ: ISO 14066:2011, 3.1.2]

3.3.5

verifikator

verifikasiyanın (3.3.15) aparılması və bununla bağlı hesabat verilməsi üçün məsuliyyət daşıyan səlahiyyətli və qərəzsiz şəxs

[MƏNBƏ: ISO 14064-3:2019, 3.2.6]

3.3.6

validator

validasiyanın (3.3.16) aparılması və bununla bağlı hesabat verilməsi üçün məsuliyyət daşıyan səlahiyyətli və qərəzsiz şəxs

[MƏNBƏ: ISO 14064-3:2019, 3.2.7]

3.3.7

validasiya/verifikasiya komandası

validasiya (3.3.16)/*verifikasiya* (3.3.15) tədbirini həyata keçirən bir və ya bir neçə şəxs

Təriflə bağlı qeyd 1: Validasiya/verifikasiya komandasının bir üzvü komanda rəhbəri təyin edilir.

Təriflə bağlı qeyd 2: Validasiya/verifikasiya komandası stajçı validatorlar və ya stajçı verifikatorlar tərəfindən müşayiət oluna bilər.

[MƏNBƏ: ISO 14064-3:2019, 3.2.8, dəyişdirilmişdir — Təriflə bağlı qeyd 2 əlavə edilmişdir.]

3.3.8

müstəqil rəyçi

validasiya/verifikasiya komandasının (3.3.7) üzvü olmayan, *verifikasiya* (3.3.15) və ya *validasiya* (3.3.16) tədbirlərini və nəticələrini nəzərdən keçirən səlahiyyətli şəxs

[MƏNBƏ: ISO 14064-3:2019, 3.2.9]

3.3.9

qərəzsizlik

obyektivliyin olması

Təriflə bağlı qeyd 1: Obyektivlik dedikdə, maraq toqquşması hallarının mövcud olmaması və ya orqanın fəaliyyətinə mənfi təsir göstərməməsi üçün onların həll edilməsi nəzərdə tutulur.

Təriflə bağlı qeyd 2: Qərəzsizlik elementinin ifadə edilməsində faydalı olan digər terminlərə “müstəqillik”, “maraqların toqquşmaması”, “qərəzin olmaması”, “qərəzli yanaşmanın olmaması”, “neytrallıq”, “ədalətlik”, “açıq fikirlilik”, “tərəfsizlik”, “obyektivlik”, “tarazlıq” daxildir.

[MƏNBƏ: ISO/IEC 17021-1:2015, 3.2, dəyişdirilmişdir — Təriflə bağlı qeyd 1-də “orqanın” sözünün qarşısındakı “sertifikatlaşdırma” sözü silinmişdir.]

3.3.10

məsləhətçilik

ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatın (3.1.5) hazırlanmasına kömək məqsədilə, predmet üzrə xüsusi ekspert biliklərinin təqdim edilməsi

Təriflə bağlı qeyd 1: Təlimin təşkili və ya təlimçi kimi iştirak məsləhətçilik hesab edilmir, bir şərtlə ki, kurs *validasiya* (3.3.16) və *verifikasiya* (3.3.15) ilə yaxud validasiya və ya verifikasiya edilən *ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatla* əlaqəli olduqda, ümumi məlumatların verilməsi ilə məhdudlaşsın, yəni, təlimçi müştəriyə konkret məsləhət və ya həllər təqdim etməməlidir.

3.3.11

apellyasiya müraciəti

orqana *validasiya* (3.3.25) və ya *verifikasiya rəyinin* (3.3.23) verilməsi ilə bağlı qəbul etdiyi qərara yenidən baxması üçün edilən müraciət

3.3.12

şikayət

apellyasiya müraciəti (3.3.11) istisna olmaqla, hər hansı şəxsin və ya *təşkilatın* (3.2.2) orqana həmin orqanın fəaliyyəti ilə bağlı narazılıq ifadə etməsi və cavab gözləməsi

[MƏNBƏ: ISO/IEC 17000:2020, 8.7, dəyişdirilmişdir — “uyğunluğu qiymətləndirən orqana və ya akkreditasiya orqanına” ifadəsi “orqana” sözü ilə əvəz edilmişdir.]

3.3.13

tapşırıq

adətən müqavilə çərçivəsində müəyyən edilmiş şərtlərə uyğun olaraq *validasiya* (3.3.26) və ya *verifikasiya orqanı* (3.3.27) ilə *müştərisi* (3.2.1) arasında xidmətlərin yerinə yetirilməsi üçün razılaşma

Təriflə bağlı qeyd 1: “Tapşırıq” sözü bəzən tapşırıq çərçivəsində həyata keçirilən *validasiya* (3.3.16) və ya *verifikasiya* (3.3.15) kimi fəaliyyətləri yaxud *razılaşdırılmış prosedurların* (3.3.17) icrasına dair razılaşmanı bildirmək üçün də istifadə olunur.

3.3.14

təminat

statistik xarakterli *ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatda* (3.1.5) təminat

3.3.15

ətraf mühitlə bağlı məlumatların verifikasiyası **verifikasiya**

bəyanatın düzgünlüyünü və *meyarlara* (3.3.20) uyğunluğunu müəyyən etmək üçün *ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatın* (3.1.5) statistik məlumat və informasiya əsasında qiymətləndirilməsi prosesi

Təriflə bağlı qeyd 1: Rəyin bildirilməsi ilə nəticələnməyən verifikasiya fəaliyyətləri *razılaşdırılmış prosedurlar* (3.3.17) adlanır.

Təriflə bağlı qeyd 2: Bu sənəddə cümləni sadələşdirmək və başa düşülməsinə kömək etmək məqsədilə, “ətraf mühitlə bağlı məlumatların verifikasiyası” ifadəsi daha qısa variant olan “verifikasiya” ilə əvəz edilmişdir.

3.3.16**ətraf mühitlə bağlı məlumatların validasiyası**
validasiya

gələcək tədbirlərin nəticəsi haqqında *ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatı* (3.1.5) dəstəkləyən mülahizələr, məhdudiyətlər və metodların ağılabatanlığının qiymətləndirilməsi prosesi

Təriflə bağlı qeyd 1: Bu sənəddə cümləni sadələşdirmək və başa düşülməsinə kömək etmək məqsədilə, “ətraf mühitlə bağlı məlumatların validasiyası” ifadəsi daha qısa variant olan “validasiya” ilə əvəz edilmişdir.

3.3.17**razılaşdırılmış prosedurlar**
(AUP)

verifikasiya (3.3.15) tədbirinin nəticələrini məruzə edən və *rəy* (3.3.23) təqdim etməyən *tapşırıq* (3.3.13)

Təriflə bağlı qeyd 1: Razılaşdırılmış prosedurlar *təminat* (3.3.14) vermir.

[MƏNBƏ: ISO 14064-3:2019, 3.6.4, dəyişdirilmişdir — Təriflə bağlı qeyd 1 əlavə edilmişdir.]

3.3.18**təminat səviyyəsi**

ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatda (3.1.5) təminat dərəcəsi

Təriflə bağlı qeyd 1: *Təminat* (3.3.14) statistik məlumatlarla bağlı verilir.

[MƏNBƏ: ISO 14064-3:2019, 3.6.5, dəyişdirilmişdir — “İQ bəyanatında” ifadəsi “ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatda” ifadəsi ilə əvəz edilmişdir. Təriflə bağlı qeyd 1 əlavə edilmişdir.]

3.3.19**ciddilik**

tək bir *xətanın* (3.3.21) və ya xətalərin məcmusunun *nəzərdə tutulmuş istifadəçinin* (3.2.4) qərarlarına təsir edə biləcəyi konsepsiya

[MƏNBƏ: ISO 14064-3:2019, 3.6.9]

3.3.20**meyar**

ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatın (3.1.5) müqayisə edilməsi üçün istinad kimi istifadə olunan siyasətlər, prosedurlar və ya tələblər

Təriflə bağlı qeyd 1: Meyarlar hökumətlər, tənzimləyicilər, *ətraf mühitlə bağlı məlumat proqramları* (3.1.6), könüllü hesabat təşəbbüsləri, standartlar, təcrübə kodeksləri və ya daxili prosedurlar tərəfindən müəyyən edilə bilər.

Təriflə bağlı qeyd 2: ISO/IEC 17029 standartında istifadə edilən “müəyyən edilmiş tələblər” ifadəsinin əvəzinə “meyarlar” ifadəsi istifadə edilir.

[MƏNBƏ: ISO 14064-3:2019, 3.6.10, dəyişdirilmişdir — “İQ bəyanatının” ifadəsi “ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatın” ifadəsi ilə əvəz edilmişdir. Təriflə bağlı qeyd 1 və 2 əlavə edilmişdir.]

3.3.21**xəta**

ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatda (3.1.5) xəta, buraxılma, yanlış və təhrif edilmiş məlumat

Təriflə bağlı qeyd 1: Xəta keyfiyyət və ya kəmiyyət xarakterli ola bilər.

[MƏNBƏ: ISO 14064-3:2019, 3.6.15, dəyişdirilmişdir — “İQ bəyanatında” ifadəsi “ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatda” ifadəsi ilə əvəz edilmişdir. Təriflə bağlı qeyd 1 əlavə edilmişdir.]

ISO 14065:2020(E)

3.3.22

ciddi xəta

ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatda (3.1.5) nəzərdə tutulmuş istifadəçilərin (3.2.4) qərarlarına təsir edə biləcək tək bir xəta (3.3.21) və ya xətalərin məcmusu

[MƏNBƏ: ISO 14064-3:2019, 3.6.17, dəyişdirilmişdir — “İQ bəyanatında” ifadəsi “ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatda” ifadəsi ilə əvəz edilmişdir.]

3.3.23

verifikasiya rəyi

ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatın (3.1.5) əhəmiyyətli dərəcədə düzgün olmasına və meyarlara (3.3.20) uyğun olmasına əminlik yaradan, nəzərdə tutulmuş istifadəçi (3.2.4) üçün nəzərdə tutulan rəsmi yazılı bəyanat

Təriflə bağlı qeyd 1: “Verifikasiya rəyi” termini ISO/IEC 17029:2019 standartının 3.7-ci bəndindəki “verifikasiya bəyanatı”nın bir növüdür.

[MƏNBƏ: ISO 14064-3:2019, 3.6.18, dəyişdirilmişdir — Termində “/validasiya” sözü çıxarılıb. Tərifdə “məsul şəxsin IQ hesabatında IQ bəyanatı” ifadəsi “ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatın əhəmiyyətli dərəcədə düzgün olmasına” ilə əvəz edilmişdir. Təriflə bağlı qeyd 1 əlavə edilmişdir.]

3.3.24

aşkar edilmiş faktlar haqqında hesabat

razılaşdırılmış prosedurların (3.3.17) sənədləşdirilmiş nəticəsi

Təriflə bağlı qeyd 1: “Aşkar edilmiş faktlar haqqında hesabat” termini ISO/IEC 17029:2019 standartının 3.7-ci bəndindəki “verifikasiya bəyanatı”nın bir növüdür.

3.3.25

validasiya rəyi

ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatda (3.1.5) ehtiva edilmiş proqnozları işləyib hazırlamaq üçün istifadə edilən mülahizələrin, metodların və məhdudiyyətlərin ağılabatanlığı haqqında nəzərdə tutulmuş istifadəçi (3.2.4) üçün nəzərdə tutulan rəsmi yazılı bəyanat

Təriflə bağlı qeyd 1: “Validasiya rəyi” termini ISO/IEC 17029:2019 standartının 3.6-cı bəndindəki “validasiya bəyanatı”nın bir növüdür.

Təriflə bağlı qeyd 2: Mülahizələrin, metodların və məhdudiyyətlərin ağılabatanlığı tətbiq edilən meyarlara (3.3.20) uyğunluğun nəzərdən keçirilməsini də nəzərdə tutur.

[MƏNBƏ: ISO 14064-3:2019, 3.6.18, dəyişdirilmişdir — Termində “verifikasiya/” sözü çıxarılmışdır. Tərifdə “məsul şəxsin IQ hesabatında IQ bəyanatı ilə bağlı əminliyi göstərən və meyarlara uyğunluğu təsdiq edən” ifadəsi “ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatda ehtiva edilmiş proqnozları işləyib hazırlamaq üçün istifadə edilən mülahizələrin, metodların və məhdudiyyətlərin ağılabatanlığı haqqında” ifadəsi ilə əvəz edilmişdir. Təriflə bağlı qeyd 1 və 2 əlavə edilmişdir.]

3.3.26

validasiya orqanı

validasiyanı (3.3.16) həyata keçirən orqan

Təriflə bağlı qeyd 1: Validasiya orqanı *təşkilat* (3.2.2) və ya təşkilatın bir hissəsi ola bilər.

Təriflə bağlı qeyd 2: Bu sənəddə cümləni sadələşdirmək və başa düşülməsinə kömək etmək məqsədilə, “validasiya/verifikasiya orqanı” ifadəsi daha qısa variant olan “orqan” ilə əvəz edilmişdir.

[MƏNBƏ: ISO/IEC 17029:2019, 3.4, dəyişdirilmişdir — Təriflə bağlı qeyd 2 əlavə edilmişdir.]

3.3.27

verifikasiya orqanı

verifikasiyanı (3.3.15) həyata keçirən orqan

Təriflə bağlı qeyd 1: Verifikasiya orqanı *təşkilat* (3.2.2) və ya təşkilatın bir hissəsi ola bilər.

Təriflə bağlı qeyd 2: Bu sənəddə cümləni sadələşdirmək və başa düşülməsinə kömək etmək məqsədilə, “validasiya/verifikasiya orqanı” ifadəsi daha qısa variant olan “orqan” ilə əvəz edilmişdir.

[MƏNBƏ: ISO/IEC 17029:2019, 3.5, dəyişdirilmişdir — Təriflə bağlı qeyd 2 əlavə edilmişdir.]

4 Prinsiplər

4.1 Ümumi

ISO/IEC 17029:2019 standartının 4.1 bölməsinə baxılmalıdır.

QEYD ISO/IEC 17029 standartındakı “müəyyən edilmiş tələblər” ifadəsi bu sənəddə istifadə edilən “meyarlar” termininə uyğun gəlir.

4.2 Validasiya/verifikasiya prosesinə dair prinsiplər

ISO/IEC 17029:2019 standartının 4.2 bölməsinə baxılmalıdır.

4.3 Validasiya/verifikasiya orqanlarına dair prinsiplər

ISO/IEC 17029:2019 standartının 4.3 bölməsinə baxılmalıdır.

4.4 Konservativlik

Orqan bənzər alternativləri qiymətləndirərkən, ehtiyatla mötədil alternativə üstünlük verilir.

4.5 Peşəkar skeptisizm

Ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatda ciddi xətalara səbəb ola biləcək potensial halların tanınmasına əsaslanan münasibət.

QEYD ISO 14066:2011 standartında Qoşma A peşəkar skeptisizmlə bağlı sübutlar və onun tətbiqi haqqında təlimatı əhatə edir. Bu qoşma ətraf mühitlə bağlı bütün məlumatların validasiyasına və verifikasiyasına eyni dərəcədə şamil edilir.

5 Ümumi tələblər

5.1 Hüquqi şəxs

ISO/IEC 17029:2019 standartının 5.1 bölməsinə baxılmalıdır.

Orqan öz hüquqi statusunun, o cümlədən sahiblərinin adlarının və əgər fərqli olarsa, ona nəzarət edən şəxslərin adlarının əks olunduğu sənədə malik olmalıdır.

5.2 Validasiya/verifikasiya bəyanatlarına görə məsuliyyət

ISO/IEC 17029:2019 standartının 5.2 bölməsinə baxılmalıdır.

QEYD ISO/IEC 17029 standartındakı “validasiya/verifikasiya bəyanatları” ifadəsi bu sənəddə istifadə edilən “validasiya/verifikasiya rəyləri” termininə uyğun gəlir.

Orqan AUP tapşırıqları çərçivəsində yerinə yetirdiyi tədbirlərə və prosedurların tətbiqinin nəticəsi olaraq təqdim etdiyi aşkarlanmış faktlar haqqında hesabatlara görə cavabdehdir.

5.3 Qərəzsizliyin idarə edilməsi

ISO/IEC 17029:2019 standartının 5.3 bölməsinə baxılmalıdır.

Orqan öz əsas fəaliyyətindən müstəqil olan mexanizmi istifadə etməklə qərəzsizliyə nail olunmasını təmin etməlidir.

5.4 Məsuliyyət

ISO/IEC 17029:2019 standartının 5.4 bölməsinə baxılmalıdır.

6 Strukturla əlaqəli tələblər

6.1 Təşkilati struktur və ali rəhbərlik

ISO/IEC 17029:2019 standartının 6.1 bölməsinə baxılmalıdır.

6.2 Əməliyyat nəzarəti

ISO/IEC 17029:2019 standartının 6.2 bölməsinə baxılmalıdır.

7 Resurslarla bağlı tələblər

7.1 Ümumi müddəalar

ISO/IEC 17029:2019 standartının 7.1 bölməsinə baxılmalıdır.

7.2 İşçi heyəti

ISO/IEC 17029:2019 standartının 7.2 bölməsinə baxılmalıdır.

ISO/IEC 17029:2019 standartının 7.2.4 bəndinə münasibətdə, verifikatorlar və validatorlar [Maddə 4-də](#) nəzərdə tutulan prinsiplərə riayət etməklə etik tələblərə uyğunluğunu nümayiş etdirməlidir.

ISO/IEC 17029:2019 standartının 7.2.5 bəndinə münasibətdə, müəyyən edilmiş müddət iki ildən az olmamalıdır.

7.3 İşçi heyətinin səriştəsinin idarə edilməsi prosesi

7.3.1 ISO/IEC 17029:2019 standartının 7.3 bölməsinə baxılmalıdır.

7.3.2 ISO/IEC 17029:2019 standartının 7.3.1 bəndi ilə tələb olunan prosesə malik olmaqla yanaşı, orqan aşağıdakılar üzrə proses müəyyən etməli, həyata keçirməli və saxlamalıdır:

- a) fəaliyyət göstərirdi hər bir proqram və sektor üçün tələb olunan səriştələri müəyyən etmək;
- b) verifikatorların, validatorların, texniki ekspertlərin və rəyçilərin müvafiq səriştələrə malik olmasını təmin etmək;
- c) ətraf mühitlə bağlı məlumat proqramı, validasiya/verifikasiya fəaliyyətləri, öz fəaliyyət dairəsinə daxil olan sektorlar və ya sahələrlə əlaqəli konkret məsələlər üzrə məsləhət almaq üçün müvafiq daxili və ya xarici ekspert biliklərinə çıxış imkanının mövcudluğunu təmin etmək.

İşçi heyəti ilə bağlı [Qoşma D, E](#) və [F-də](#) nəzərdə tutulan tələblərə və səriştələrə müvafiq qaydada əməl edilməlidir.

7.3.3 ISO/IEC 17029:2019 standartının 7.3.3 bəndinə münasibətdə, fəaliyyət göstəricilərinin monitorinqi vaxtaşırı olmalıdır. Monitorinq üsullarına fəaliyyət göstəricilərinin illik təhlili, hesabatların təhlili, iş yerində aparılan monitorinq və müsahibələr daxil ola bilər. İstifadə edilən monitorinq üsulları fəaliyyətin validasiyanın/verifikasiyanın nəticəsinə təsiri ilə mütənasib olmalıdır.

7.3.4 Orqan səriştəli validasiya/verifikasiya komandaları təşkil etməli və müvafiq idarəetmə və dəstək xidmətlərini təmin etməlidir. Bir şəxs təklikdə validasiya/verifikasiya komandası üçün nəzərdə tutulan bütün tələbləri yerinə yetirərsə, həmin şəxs validasiya/verifikasiya komandası hesab edilə bilər.

7.3.5 Validasiya/verifikasiya komandası aşağıdakılar daxil olmaqla müvafiq proqrama aid müfəssəl bilikləri tətbiq etməyi bacarmalıdır:

- a) uyğunluq tələbləri;
- b) zərurətə uyğun olaraq müxtəlif yurisdiksiyalarda tətbiq edilmə;
- c) validasiya və ya verifikasiya tələbləri və təlimatları.

7.3.6 Validasiya/verifikasiya komandası aşağıdakıları qiymətləndirmək üçün kifayət qədər texniki biliklərə və təcrübəyə malik olmalıdır:

- a) müvafiq fəaliyyət və texnologiyalar;
- b) miqdar analizi, monitorinq və məruzə edilmə, o cümlədən müvafiq texniki və sektor məsələləri

7.3.7 Validasiya/verifikasiya komandası ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatı qiymətləndirmək üçün məlumat və informasiyaların auditi üzrə biliklərə, o cümlədən aşağıdakı bacarıqlara malik olmalıdır:

- a) məsul tərəfin ətraf mühitlə bağlı müvafiq məlumatları effektiv şəkildə müəyyən etməsini, toplamasını, təhlil etməsini və məruzə etməsini, habelə hər hansı xətaları və uyğunsuzluqları aradan qaldırmaq üçün təshihedici tədbirlər görməsini müəyyənləşdirmək üçün informasiya sistemini qiymətləndirmək;
- b) sübutların toplanması planını tərtib etmək;
- c) məlumatların və məlumat sistemlərinin istifadəsi ilə bağlı riskləri təhlil etmək;
- d) məlumatlarda və məlumat sistemlərində çatışmazlıqları müəyyən etmək;
- e) müxtəlif məlumat axınlarının ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatın ciddiliyinə təsirini qiymətləndirmək.

7.3.8 Validasiya/verifikasiya komandası validasiya və ya verifikasiya ilə bağlı məsələlər üzrə müvafiq dillərdə effektiv məlumatlandırma aparmağı bacarmalıdır.

7.3.9 Validasiya/verifikasiya komandasının rəhbəri aşağıdakılara malik olmalıdır:

- a) validasiya və ya verifikasiya məqsədlərinə çatmaq məqsədilə validasiya/verifikasiya komandasının idarə edilməsi ilə bağlı [7.3.1-7.3.5-ci bəndlərdə](#) göstərilən sərişələr üzrə kifayət qədər bilik və təcrübə;
- b) validasiya və ya verifikasiyanın aparılması ilə bağlı nümayiş etdirilmiş qabiliyyət;
- c) audit komandalarının idarə edilməsi ilə bağlı nümayiş etdirilmiş qabiliyyət.

7.4 Kənar qaynaqlardan istifadə

ISO/IEC 17029:2019 standartının 7.4 bölməsinə baxılmalıdır.

ISO/IEC 17029:2019 standartının 7.4 bölməsinin “b)” bəndinə münasibətdə, “tapşırıq fəaliyyətləri” orqanla müştəri arasında razılaşmanın bağlanması prosesini bildirir.

8 Validasiya/verifikasiya proqramı

ISO/IEC 17029:2019 standartının 8-ci maddəsinə baxılmalıdır.

9 Prosesə aid tələblər

9.1 Ümumi müddəalar

ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.1 bölməsinə baxılmalıdır.

9.2 Tapşırıqdan öncəki tədbirlər

ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.2 bölməsinə baxılmalıdır.

QEYD Validasiya və ya verifikasiya edilməli olan bəyanat ISO/IEC 17029 standartındakı təklif edilən iddia ilə ekvivalentdir.

ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.2.2 bəndində verilmiş tələblərə əlavə olaraq, validasiya/verifikasiya komandası tapşırıq növünün (növlərinin) müəyyən edilməsini təmin etməlidir.

Tapşırıq (növünə) növlərinə verifikasiya, validasiya, AUP və ya bunların kombinasiyası daxil ola bilər.

9.3 Tapşırıq

ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.3 bölməsinə baxılmalıdır.

ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.3 bölməsinin tələblərinə əlavə olaraq, müştəri verilən rəyin etibarlılığına təsir göstərə biləcək hər hansı faktları orqana bildirməlidir.

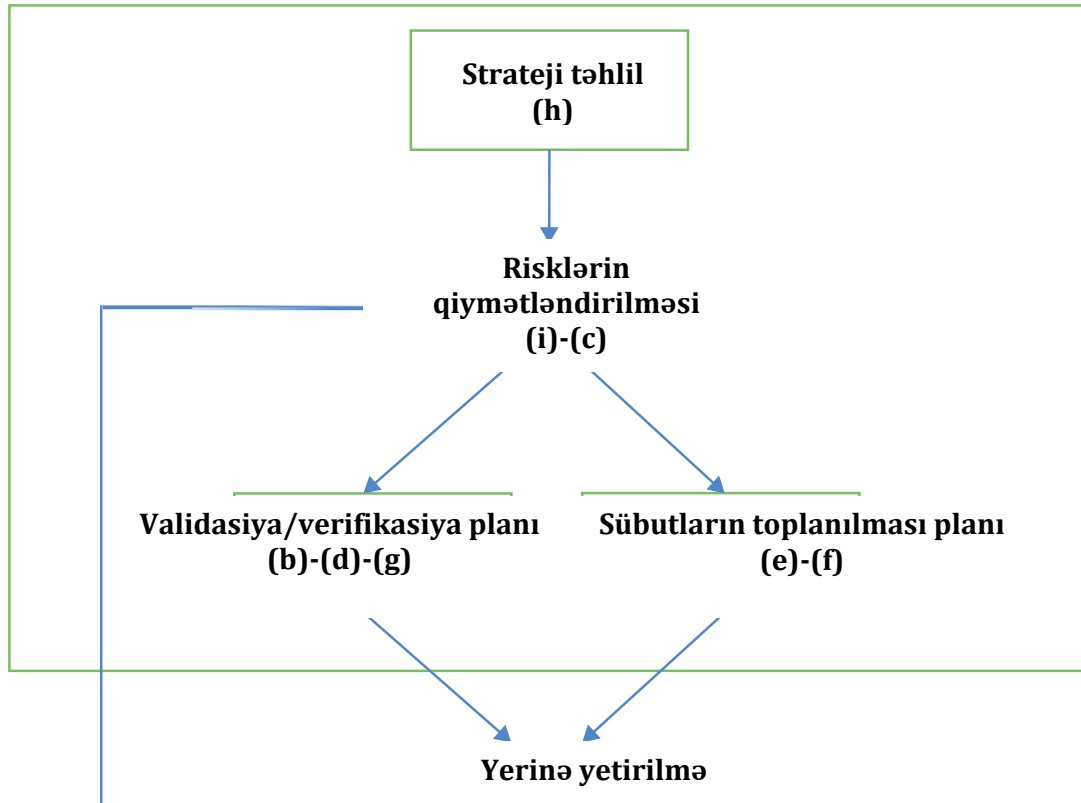
9.4 Validasiyanın/verifikasiyanın planlaşdırılması

9.4.1 ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.4 bölməsinə baxılmalıdır.

9.4.2 ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.4 bölməsində tələb edilən planlaşdırma tədbirlərinə əlavə olaraq, validasiya/verifikasiya komandası:

- a) ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatın xarakterini və mürəkkəbliyini başa düşmək və tapşırığın növü əsasında validasiya/verifikasiya işinin həcmi müəyyən etmək üçün strateji təhlil aparmalıdır;
- b) meyarlara uyğun gəlməmə riskini qiymətləndirməlidir.

[Şəkil 1-də](#) ümumi planlaşdırma prosesi təsvir olunur.

Şəkil 1 — Planlaşdırma prosesinin mərhələləri

9.4.3 ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.4.2 bəndinin tələblərinə əlavə olaraq, validasiya/verifikasiya planında təminat və ciddilik səviyyələri öz əksini tapmalıdır.

9.4.4 Validasiya/verifikasiya planı və sübutların toplanması planı komanda rəhbəri tərəfindən təsdiq edilməlidir.

9.4.5 Validasiya/verifikasiya planına və sübutların toplanması planına aşağıdakı hallarda edilən düzəlişlər komanda rəhbəri tərəfindən təsdiq edilməlidir:

- validasiya/verifikasiya fəaliyyətlərinin əhatə dairəsində və ya müddətlərində dəyişiklik olduqda;
- sübutların toplanması prosedurlarında dəyişiklik olduqda;
- sübutların toplanması üçün məlumatların əldə edildiyi yerlərdə və mənbələrdə dəyişiklik olduqda;
- validasiya/verifikasiya prosesi ciddi xətalara və ya uyğunsuzluqlara səbəb ola biləcək yeni riskləri və ya narahatlıqları aşkar etdikdə.

9.5 Validasiyanın/verifikasiyanın yerinə yetirilməsi

ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.5 bölməsinin tələblərinə əməl edilməlidir.

QEYD Kifayət edəcək həcmdə obyektiv sübutlar üzrə təlimatlar ISO 14066:2011 standartına aid Qoşma A-da verilmişdir.

ISO 14065:2020(E)

9.6 Baxış

9.6.1 ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.6 bölməsinə baxılmalıdır.

9.6.2 ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.6.2 bəndinin tələblərinə əlavə olaraq, baxış planlaşdırmada (bax: [9.4](#)) iştirak etməmiş və validasiya/verifikasiya komandasının tərkibinə daxil olmayan şəxslər tərəfindən həyata keçirilməlidir.

QEYD İşçi heyəti komanda rəhbərinin rəhbərliyi altında validasiya və ya verifikasiya fəaliyyətlərində iştirak etməyibsə, onlar validasiya/verifikasiya komandasının üzvləri hesab edilmir.

9.6.3 ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.6.3 bəndinin “c)” yarım bəndinə münasibətdə, “aşkar edilmiş əhəmiyyətli faktlar” validasiya/verifikasiya komandası tərəfindən müəyyən edilmiş və rəyə təsir göstərə biləcək xətlər və uyğunsuzluqlardır.

9.6.4 ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.6.3 bəndinin tələblərinə əlavə olaraq, baxış aşağıdakıları təsdiq etməlidir:

- a) validasiya/verifikasiya komandası üzvlərinin icra etdikləri fəaliyyətlərlə bağlı səriştələri;
- b) validasiya/verifikasiya planının lazımi qaydada tərtib edilib-edilmədiyini, o cümlədən məqsəd, tətbiq sahəsi və ciddilik aspektlərinin aşağıdakı vasitələrlə nəzərdən keçirilib-keçirilmədiyini:
  - 1) strateji təhlil və risklərin qiymətləndirilməsi;
  - 2) validasiya/verifikasiya planı;
  - 3) sübutların toplanması planı;
- c) validasiya/verifikasiya komandası tərəfindən validasiya/verifikasiya müddətində qəbul edilmiş əhəmiyyətli qərarlar;
- d) rəyin lazımi qaydada hazırlanıb-hazırlanmadığı;
- e) ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatın obyektiv şəkildə hazırlanıb-hazırlanmadığı və meyarlara uyğun olub-olmadığı.

9.6.5 ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.6.5 bəndinin tələblərinə əlavə olaraq, rəyçinin müstəqilliyinin qorunub saxlanması şərtiylə, rəyçi tərəfindən aşkarlanmış ciddi problemlərin həllinə və rəyçi(lər) tərəfindən planlaşdırılmış və həyata keçirilmiş tədbirlərin, o cümlədən nəticələrin, sənədləşdirilməsinə imkan vermək məqsədilə baxış prosesi rəyin verilməsindən əvvəl istənilən vaxt başladıla bilər.

QEYD ISO 14064-3:2019 standartının 3.2.9 bəndində olduğu kimi, rəyçi bəzən “müstəqil rəyçi” adlandırılır.

9.6.6 Baxış yekun rəyin və ya AUP üzrə aşkar edilmiş faktlar haqqında hesabatın verilməsindən əvvəl tamamlanmalıdır.

9.7 Qərar və validasiya/verifikasiya bəyanatının verilməsi

9.7.1 Qərar

9.7.1.1 ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.7.1 bölməsinə baxılmalıdır.

9.7.1.2 ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.7.1.1 bəndində istifadə edilən “iddia” sözü bu sənəddə “ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanat” ifadəsinə uyğun gəlir. Orqan iddianın əhəmiyyətli dərəcədə düzgün və müəyyən edilmiş meyarlara uyğun olması barədə nəticəyə gəldikdə, iddia təsdiq edilə bilər.

9.7.1.3 Validasiya/verifikasiya orqanı sınaqdan keçirdiyi ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatı qarışıq tapşırıq çərçivəsində AUP-dan istifadə etməklə təsdiqləyib-təsdiqləməməyi qərara ala bilər. Qərar orqanın aşkar edilmiş faktlar haqqında hesabatına (bax: [Qosma C](#)) əsaslanmalıdır.

9.7.1.4 ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.7.1.2 bəndinə münasibətdə, qərarın qəbulu üçün təyin edilmiş şəxs rəyçi ola bilər. Qərar validasiyanın/verifikasiyanın planlaşdırılmasında (bax: [9.4](#)) iştirak etməmiş şəxslər tərəfindən qəbul edilməlidir.

9.7.1.5 ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.7.1.3 bəndində istifadə edilən “bəyanat” sözü bu sənəddə “verifikasiya rəyi və ya validasiya rəyi” ifadəsinə uyğun gəlir.

AUP-un icrası zamanı qərar aşkar edilmiş faktlar haqqında hesabat şəklində qəbul edilir.

Təpşirişə tamamlanmasından əvvəl xitam verilsə, orqanlar rəy verməməyi qərara ala bilər.

9.7.1.6 Rəy verilsə, orqan aşağıdakı rəy növlərindən birini seçməlidir:

- a) dəyişdirilməmiş;
- b) dəyişdirilmiş;
- c) mənfə.

QEYD [Qoşma A-da](#) rəyin növləri, o cümlədən dəyişdirilməmiş rəy, dəyişdirilmiş rəy, mənfə rəy və digər terminologiya təsvir olunur.

9.7.1.7 Orqan hər hansı bir nəticəyə gəlmək üçün kifayət edəcək həcmdə müvafiq sübutlar əldə edə bilmədikdə, rəyin verilməsindən imtina edə bilər. Bu halda, orqan kifayət edəcək həcmdə müvafiq sübutların əldə edilməsinin mümkün olmamasına əmin olmalı və aşkar edilməmiş ciddi xətlərin ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanata mümkün təsirinin ciddi və yaygın xarakter daşması qənaətinə gəlməlidir (bax: [Cədvəllər A.1](#) və [A.2](#)).

9.7.1.8 Statistik məlumat bəyanatlarının verifikasiyası təpşirişə başa çatdıqda, verifikasiya orqanı daha əvvəl rəyin verilməsindən imtina etməyibsə və təpşirişin növü AUP deyilsə, rəy verməlidir. Nəzərdə tutulmuş istifadəçilərə təminat verən rəy kifayət həcmdə və müvafiq statistik sübutların verifikasiyasına əsaslanmalıdır.

QEYD Yalnız dəyişdirilməmiş və ya dəyişdirilmiş rəylər nəzərdə tutulmuş istifadəçilərə təminat verir.

9.7.1.9 Gələcək tədbirlərin nəticəsi haqqında bəyanatların validasiyası təpşirişə başa çatdıqda, validasiya orqanı daha əvvəl rəyin verilməsindən imtina etməyibsə, rəy verməlidir. Proqnozlaşdırma məqsədilə istifadə edilən, ehtimal, məhdudiyət və metodların ağlabatanlığı haqqında validasiya rəyi kifayət həcmdə və müvafiq məlumatın qiymətləndirilməsinə əsaslanmalıdır.

9.7.2 Validasiya/verifikasiya bəyannaməsinin verilməsi

ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.7.2 bölməsinə baxılmalıdır.

Ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanat nəzəri, proqnoz xarakterli və/və ya statistik məlumatların məcmusunu ehtiva edərsə, həmin sənədə validasiya və verifikasiya rəyi daxil edilə bilər.

Rəy aşağıdakıları ehtiva etməlidir:

- ətraf mühitlə bağlı məlumatlarla əlaqəli fəaliyyətin (məs. təşkilat, layihə və məhsul) müəyyən edilməsi;
- məsul tərəfin müəyyən edilməsi;
- ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanata məsul tərəfin cavabdeh olması haqqında bəyanat;
- ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatın işlənilib hazırlanması üçün meyarların məsul tərəf və orqan tərəfindən müəyyən edilməsi;

ISO 14065:2020(E)

- orqanın ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatı validasiya və ya verifikasiya etmək üçün istifadə etdiyi meyarların müəyyən edilməsi;
- ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatda gələcəyə dair proqnozlar olduqda, faktiki nəticənin təxmini qiymətləndirmədən fərqli ola biləcəyinin izahı - çünki təxmini qiymətləndirmənin əsaslandığı mülahizələr dəyişə bilər.

Rəydə orqanın məsuliyyətini məhdudlaşdıran bəyanatlar ola bilər.

Dəyişdirilmiş rəydə dəyişikliyin səbəbi təsvir edilməlidir. Dəyişdirilmiş rəyin səbəbi kəmiyyət xarakterlidirsə, orqanın rəyində ciddi xətanın dəyəri və onun ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanata təsiri göstərilməlidir.

Mənfi rəyə mənfi rəyin səbəb(lər)i daxil edilməlidir.

Orqan rəy verməkdən imtina etdikdə, bununla bağlı izahat verməlidir.

9.8 Validasiya/verifikasiya bəyanatı verildikdən sonra aşkarlanmış faktlar

ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.8 bölməsinə baxılmalıdır.

9.9 Apellyasiya müraciətlərinə baxılması

ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.9 bölməsinə baxılmalıdır.

9.10 Şikayətlərə baxılması

ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.10 bölməsinə baxılmalıdır.

9.11 Qeydlər

ISO/IEC 17029:2019 standartının 9.11 bölməsinə baxılmalıdır.

10 Məlumatlarla əlaqəli tələblər

10.1 İctimaiyyətə açıq məlumat

ISO/IEC 17029:2019 standartının 10.1 bölməsinə baxılmalıdır.

İctimaiyyətə təqdim edilən məlumatda orqanın rəyindən tam həcmdə istifadə ilə bağlı hər hansı tələblər əks olunmalıdır (bax: [Qoşma B](#)).

10.2 Əlçatan olmalı olan digər məlumatlar

10.2.1 ISO/IEC 17029:2019 standartının 10.2 bölməsinə baxılmalıdır.

10.2.2 ISO/IEC 17029:2019 standartının 10.2.2 bəndinə münasibətdə, validasiya/verifikasiya rəyinin statusu rəyi verən orqanın identifikasiyası, rəyin verilmə tarixi və əgər varsa dəyişdirilmə tarixi göstərilməklə təsdiq edilə bilər.

10.2.3 ISO/IEC 17029:2019 standartının 10.2.3 bəndinin tələblərinə əlavə olaraq, validasiya/verifikasiya komandası validasiya/verifikasiya prosesinin ətraflı təsvirini təqdim etməlidir.

QEYD Validasiya/verifikasiya prosesinin təsvirində orqanın əvvəlki validasiya/verifikasiya nəticələrini (müvafiq hallarda və mövcud olduqda) necə nəzərə alması da öz əksini tapır.

10.3 Validasiyaya/verifikasiyaya istinad və nişanlardan istifadə

10.3.1 ISO/IEC 17029:2019 standartının 10.3 bölməsinə baxılmalıdır.

QEYD Üçüncü tərəfə aid uyğunluq nişanları haqqında məlumat ISO/IEC 17030 standartında təqdim olunur.

10.3.2 Orqan öz müqaviləsində müştərinin ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatdan, rəydən, hesabatdan, nişanlardan, loqolardan və ya etiketlərdən nəzərdə tutulmuş istifadəçiləri aldada və ya orqanın nüfuzuna xələl gətirə biləcək şəkildə istifadə etməməsinin tələb olunmasını təmin etməlidir.

Nişanlara, loqolara və etiketlərə orqanın simvolları və ya proqramla əlaqəli simvollar daxil edilə bilər.

Orqan validasiya və ya verifikasiya edilmiş ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatda əks olunmuş məlumatlara istinad olunmasına tətbiq edilən qaydaları müəyyən etməlidir.

QEYD Validasiya/verifikasiya rəylərinə istinadlar, hesabatlar və nişanlardan istifadə haqqında əlavə məlumat [Qoşma B-də](#) təqdim olunur.

10.3.3 Orqanın müqaviləsində müştəridən tələb edilməlidir ki, müştəri ictimaiyyətə açıqladığı hər hansı rəyləri və ya aşkar edilmiş faktlar haqqında hesabatları tam həcmdə təqdim etsin.

10.4 Məxfilik

ISO/IEC 17029:2019 standartının 10.4 bölməsinə baxılmalıdır.

11 İdarəetmə sisteminə dair tələblər

11.1 Ümumi müddəalar

ISO/IEC 17029:2019 standartının 11.1 bölməsinə baxılmalıdır.

11.2 Rəhbərlik tərəfindən baxış

ISO/IEC 17029:2019 standartının 11.2 bölməsinə baxılmalıdır.

Rəhbərlik tərəfindən baxış ildə bir dəfədən az olmayaraq, baxışlar arasındakı müddət 15 aydan çox olmamaqla aparılmalıdır.

11.3 Daxili auditlər

ISO/IEC 17029:2019 standartının 11.3 bölməsinə baxılmalıdır.

Daxili audit ildə bir dəfədən az olmayaraq, auditlər arasındakı müddət 15 aydan çox olmamaqla aparılmalıdır.

11.4 Təshihedici tədbirlər

ISO/IEC 17029:2019 standartının 11.4 bəndinə baxılmalıdır.

11.5 Risklərin və imkanların idarə edilməsi tədbirləri

ISO/IEC 17029:2019 standartının 11.5 bölməsinə baxılmalıdır.

11.6 Sənədləşdirilmiş informasiya

ISO/IEC 17029:2019 standartının 11.6 bölməsinə baxılmalıdır.

Qoşma A (məlumat)

Rəylərin növləri

Rəy verilsə, orqan [Cədvəl A.1-dəki](#) sütunların birindən rəy növünü seçməlidir.

QEYD Qarışıq tapşırıq (bax: ISO 14064-3:2019, Qoşma D) zamanı, orqan birdən artıq rəy verə və ya rəy(lər) və aşkar edilmiş faktlar haqqında hesabat verə bilər. [Cədvəl A.1-də](#) müxtəlif proqramlarda rəy növlərini təsvir etmək üçün istifadə edilən müxtəlif terminlər verilib.

Cədvəl A.1 — Validasiya/verifikasiya rəyinin adlandırılmasının variantları

Proqram A	Proqram B	Proqram C	Proqram D	Proqram E
Dəyişdirilməmiş	Kvalifikasiyasız	Müsbət	Qənaətbəxş	Müsbət
Dəyişdirilmiş	Kvalifikasiyalı	Kvalifikasiyalı müsbət	Şərhlərlə birlikdə qənaətbəxş	
Mənfi	Mənfi	Mənfi	Qeyri-kafi	Negativ
QEYD Mənbə: ISO 14064-3:2019, 9.2, Cədvəl 1.				

QEYD 2 Bu kontekstdə “negativ” sözü rəy üzrə məhdud təminat səviyyəsini bildirmir.

QEYD 3 Nəticəni əsaslandırmaq üçün kifayət qədər sübut olmadıqda, orqan rəyin verilməsindən imtina edə bilər.

[Cədvəl A.2-də](#) xətalərin növü və həcmi ilə rəyin növü arasındakı mümkün əlaqəyə dair nümunə təqdim edilir.

Cədvəl A.2 — Xətalər və rəyin növləri

Xətanın növü	Xətanın miqyası	Rəyin növü
Xəta yoxdur	Yoxdur	Dəyişdirilməmiş
Xəta ciddi deyil	Yaygın deyil	Dəyişdirilməmiş/Dəyişdirilmiş
Xəta ciddidir	Yaygın deyil	Dəyişdirilmiş
	Yaygın	Mənfi
Xəta mövcuddur, lakin növü bilinmir	Yaygın deyil	Dəyişdirilmiş
	Yaygın	Verilməsindən imtina edilmişdir

QEYD 1 Xəta ciddi və yaygın olmadıqda, proqramın tələblərinə əsasən rəylər dəyişdirilə bilər.

QEYD 2 Tək və ya məcmu şəkildə olan yaygın xətalara aşağıdakılar aiddir:

- ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatın xüsusi elementləri, təsnifatları və ya bəndləri ilə məhdudlaşmayan xətalər
- yuxarıda qeyd edilənlərlə məhdudlaşsa belə, ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatın ciddi hissəsini təmsil edir;
- nəzərdə tutulmuş istifadəçinin ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatı başa düşməsi üçün əsasdır.

Qoşma B (məlumat)

Validasiya/verifikasiya edilmiş bəyanatlara istinad və istifadə

B.1 Ümumi müddəalar

Ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatların validasiyası və verifikasiyasından sonra məsul tərəflər validasiya/verifikasiya orqanları tərəfindən təqdim edilən aşkarlanmış faktlara, nəticələrə, hesabatlarla və rəylərə istinad edə bilər. Verifikasiya və ya validasiya orqanları məsul tərəflərin validasiyaya/verifikasiyaya istinad etməsini və nişanlardan istifadəni tənzimləyən qaydalar müəyyən etməyə cavabdehdir (bax: [10.3](#)).

B.2 Validasiya və ya verifikasiya edilmiş bəyanatlara istinadlar

B.2.1 Ümumi müddəalar

Orqan öz qaydalarında validasiya və ya verifikasiya olunmuş ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatlara “qısa formalı” və “uzun formalı” istinadlar arasında fərqi göstərməlidir. Orqan qısa formalı istinaddan istifadə edilərkən uzun formalı istinadın daxil edilməsini və ya ona istinad edilməsini tələb etməlidir.

QEYD “Daxil edilmək” uzun formalı istinadın eyni mənbədə qısa formalı istinada yaxın verilməsi deməkdir. “İstinad edilmək” uzun formalı istinadın digər mənbədə (məs. veb-sayt) yerləşdiyi yerə istinadın qısa formalı istinada yaxın verilməsi deməkdir.

Validasiya və ya verifikasiya edilmiş ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatlara edilən məqbul istinadlar [Cədvəl B.1-də](#) təqdim olunur.

Cədvəl B.1 — Validasiya və ya verifikasiya edilmiş ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatlara edilən məqbul istinadlar

Predmet	Qısa formalı	Uzun formalı
Statistik xarakterlidir ^a	“Ağlabatan təminat səviyyəsində verifikasiya edilmişdir”	“20Xx-xx-xx tarixli rəyində, [orqanın adı] ^b ağlabatan təminatla belə bir nəticəyə gəlmişdir ki, bəyanatımızdakı məlumat və informasiya ədalətli təqdim edilmişdir.”
Statistik xarakterlidir ^a	“Məhdud təminat səviyyəsində verifikasiya edilmişdir”	“20Xx-xx-xx tarixli rəyində, [orqanın adı] ^b bəyanatımızdakı məlumat və informasiyanın ədalətli təqdim edilmədiyinə dair heç bir sübut aşkar etməmişdir.”
Proqnoz xarakterlidir	“Validasiya edilmişdir”	“20Xx-xx-xx tarixli rəyində, [orqanın adı] ^b bəyanatımızda istinad etdiyimiz mülahizə, metod və məhdudiyətlərin proqnozlarımız üçün məntiqi əsas vermədiyinə dair heç bir sübut aşkar etmədiyini qeyd etmişdir.”
<p>^a Verifikasiya üçün təqdim edilmiş statistik məlumat və informasiya izlənilə, təxmin edilə və ya modelləşdirilə bilər.</p> <p>^b Məsul tərəf bəyanata “verifikasiya edilmişdir” kimi istinad etdikdə, uzun formalı istinad verifikasiyanı nəzərdə tutan (məs. “verifikasiya edilmişdir”, “üçüncü tərəf tərəfindən verifikasiya edilmişdir” və ya “[orqanın adı] tərəfindən verifikasiya edilmişdir” kimi sözlərdən istifadə etməklə) istənilən istinada şamil edilir”</p>		

B.2.2 Məhsulların həyat dövrünün qiymətləndirilməsinə əsaslanan məhsul bəyanatları üzrə verifikasiyaya istinadlar

Verifikasiya orqanları məhsulların həyat dövrünün qiymətləndirilməsinə əsaslanan bəyanatlar üçün verifikasiya və AUP-dan ibarət qarışıq tapşırığa istinadlar üzrə ayrıca qaydalar tətbiq etməlidir. İstinadlar [Cədvəl B.2-də](#) təqdim olunur.

Cədvəl B.2 — Məhsulların həyat dövrünün qiymətləndirilməsinə əsaslanan bəyanatlar üzrə verifikasiyaya və AUP-a istinadlar

İstinadın növü	Qısa formalı	Uzun formalı
Funksional və ya elan edilmiş vahidlər (qarışıq tapşırıq)	“Təsdiqlənmişdir”	“Bəyanatımızdakı ilkin və əsas məlumat və informasiyaların verifikasiyası və sonrakı məlumat və informasiyaların sınağı AUP vasitəsilə [orqanın adı] ^a tərəfindən aparılmış, bəyanatımızın ədalətli təqdim edilmədiyini göstərən heç bir sübut aşkar edilməmişdir. [Orqanın adı] ^a tərəfindən verifikasiya rəyi və aşkar edilmiş faktlar haqqında hesabat 20xx-xx-xx tarixində verilmişdir.”
<p>^a Məsul tərəf predmetə “verifikasiya edilmişdir” kimi istinad etdikdə, uzun formalı istinad verifikasiyanı nəzərdə tutan (məs. “verifikator”, “üçüncü tərəf verifikator” və ya “[orqanın adı]” kimi sözlərdən istifadə etməklə) istənilən istinada şamil edilir”.</p>		

B.3 Nişanlardan istifadə

Nişanlardan istifadənin tənzimlənməsi qaydaları məsul tərəfin əslində validasiya və ya verifikasiya predmeti olmamış bəyanatların validasiya və ya verifikasiya edildiyi təəssüratı yaradan nişanlardan istifadə etməməsini təmin etmək üçün xüsusi nişanların tətbiqini nəzərdə tutmalıdır. Məsələn, orqanın nişanından istifadə məsul tərəfin ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında hesabatında verifikasiya və ya validasiya edilmiş ətraf mühitlə bağlı məlumatların təsvirinin yanında həmin nişanın qoyulmasını nəzərdə tuta bilər. Validasiya və ya verifikasiya edilməmiş məlumatlar ehtiva edən ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatlarda orqanın nişanından istifadə etməyə icazə verilmir. Nişanların məqbul və qəbuledilməz istifadəsinə dair nümunələr [Cədvəl B.3-də](#) təqdim olunur.

Cədvəl B.3 — Nişanların məqbul və qəbuledilməz istifadəsinə dair nümunələr

Nişanın məqbul istifadəsinə dair nümunə	
[Orqanın adı-nın nişanı]	“Bizim istixana qazı məlumatları reyestrimiz [orqanın adı] tərəfindən verifikasiya edilmişdir.” “20Xx-xx-xx tarixli rəyində, [orqanın adı] [ağlabatan təminatla] belə bir nəticəyə gəlmişdir ki, bəyanatımızdakı məlumat və informasiya ədalətli təqdim edilmişdir.”
Nişanın qəbuledilməz istifadəsinə dair nümunə	
[Orqanın adı-nın nişanı]	“Bizim istixana qazı məlumatları reyestrimiz göstərmişdir ki, [məsul tərəfin adı] dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə nail olmuş və bizi Paris Sazişinin məqsədlərinə uyğun olaraq aşağı karbon iqtisadiyyatına keçidə doğru aparan elmi əsaslı hədəfləri həyata keçirmişdir.”

Qoşma C (məlumat)

Aşkar edilmiş faktlar haqqında hesabatlarla dair nümunələr

C.1 Ümumi müddəalar

Bu qoşmada AUP tapşırığının nəticəsi olaraq verilə bilən aşkar edilmiş faktlar haqqında hesabatlarla dair nümunələr təqdim olunur. AUP tapşırığında rəyin verilməsi (bununla da təminatın verilməsi) nəzərdə tutulmadığı üçün, bu növ tapşırığın nəticəsi olaraq aşkar edilmiş faktlar haqqında hesabatlar təqdim edilir.

Aşkar edilmiş faktlar haqqında hesabatda prosedurlarla baxılan predmetin tətbiq sahəsi, onların tətbiqi ilə bağlı meyarlar (məs. ISO 14064-3:2019 standartı, Qoşma C), habelə razılaşdırılmış verifikasiya tədbirlərinin məqsədi və onlarla bağlı məhdudiyyətlər öz əksini tapmalıdır. Aşkar edilmiş faktlar haqqında hesabatda qeyd edilməlidir ki, bu hesabat yalnız prosedurların icrasına razılıq vermiş nəzərdə tutulmuş istifadəçi(lər) tərəfindən istifadə edilməlidir.

Orqan AUP-un tətbiqi nəticəsində əldə etdiyi bütün faktları hesabat vasitəsilə bildirməlidir.

Orqan aşkar edilmiş faktlar haqqında hesabatda qeyd etməlidir ki, əlavə sübutların toplanması prosedurlarını və ya ətraf mühitlə bağlı məlumatların validasiya yaxud verifikasiyasını həyata keçirmiş olsaydı, digər məsələlər ona məlum ola və o da həmin məsələləri hesabatda daxil edə bilərdi.

Bu tapşırıq növündən istifadə edən verifikatorlar [Cədvəl C.1-də](#) verilmiş elementlərin hər bir aşkar edilmiş faktlar haqqında hesabatda daxil edilməsini təmin etməlidir.

Cədvəl C.1 — Razılaşdırılmış prosedurlar haqqında hesabatın məzmununa nümunə

Başlıq	“Qərəzsiz” sözünün göstərildiyi başlıq. Ünvanlandığı şəxs [adətən nəzərdə tutulmuş istifadəçi(lər)].
Məzmun və vəzifələr	Məsul şəxsin göstərilməsi. Predmetin göstərilməsi. Prosedurun predmetinin məsul tərəfin məsuliyyətində olması haqqında bəyanat. Prosedurun kafiliyinin yalnız nəzərdə tutulmuş istifadəçi(lər)in məsuliyyətində olması haqqında bəyanat. Orqanın bu prosedurların kafiliyi ilə bağlı məsuliyyətdən imtina etməsi.
Metodologiya	Yerinə yetirilmiş prosedurların məsul tərəf və validasiya/verifikasiya orqanı arasında razılaşdırılması haqqında bəyanat. Razılaşdırılmış prosedurların [standartı/ proqramı daxil edin]-a müvafiq şəkildə yerinə yetirilməsi haqqında bəyanat. Aşkar edilmiş faktlar haqqında hesabatın yalnız prosedurları razılaşdırmış nəzərdə tutulmuş istifadəçi(lər) tərəfindən istifadə edilməsi haqqında bəyanat.
Prosedurlar və nəticələr	Razılaşdırılmış prosedurların həyata keçirilməsinin məqsədinin göstərilməsi. Yerinə yetirilmiş xüsusi prosedurların sadalanması. Müvafiq olarsa, hər hansı razılaşdırılmış ciddilik hədlərinin təsviri. Orqanın əldə etdiyi faktiki məlumatların təsviri, o cümlədən aşkar edilmiş xətlər və istisnaların təfərrüatları.
Metodologiya ilə bağlı qeydlər	Müvafiq olarsa, prosedurlar və ya əldə edilmiş məlumatlarla bağlı qeydlər və ya məhdudiyyətlər. Müvafiq olarsa, mütəxəssisin göstərdiyi yardımın xarakterinin təsviri.

Cədvəl C.1 (davamı)

AUP hesabatı ilə bağlı qeydlər	Yerinə yetirilən tədbirlərin rəyin verilməsi ilə nəticələnməyən və təminat təqdim etməyən xüsusi növ verifikasiya tədbiri olması haqqında bəyanat. Orqan əlavə tədbirlər, verifikasiya və ya validasiya həyata keçirdiyi halda məruzə ediləcək başqa məsələlərin aşkar edilə biləcəyi haqqında bəyanat. Hesabatın nəzərdə tutulmuş istifadəçi(lər) üçün nəzərdə tutulması və hər hansı başqa məqsədlər üçün uyğun olmaya biləcəyi haqqında bəyanat.
Orqan	Hesabatın tarixi. Orqanın ünvanı. Orqanın imzası.

C.2 Ozondağıdıcı maddələrin məhv edilməsi ilə məşğul olan şirkət üçün aşkar edilmiş faktlar haqqında hesabatın nümunəsi

Bu nümunədə nəzərdə tutulmuş istifadəçi ozondağıdıcı maddələrin məhv edilməsi ilə məşğul olan müəssisələr üçün Monreal Protokolu^[19] tərəfindən təsdiq edilmiş Yaxşı Təsərrüfat Fəaliyyəti Kodeksində təsvir edilən əməliyyat parametrlərinə münasibətdə öz fəaliyyət göstəriciləri haqqında hesabat əldə etmək istəyən şirkətdir.

Aşkar edilmiş faktlar haqqında qərəzsiz hesabat

[Maddələrin məhvi ilə məşğul olan şirkət (bundan sonra "MŞ")]-nin rəhbərliyinə, Ölkə A-ya və Ölkə A-nın Ekologiya Nazirliyinə (bundan sonra "EN").

Razılaşdırılmış prosedurlar

Biz 1 avqust 2017-31 oktyabr 2017 dövrü üzrə ŞM və Ölkə A-nın ozondağıdıcı maddələrin məhvi üzrə tənzimləyici orqanı olan EN ilə razılaşdırılmış və ozondağıdıcı maddələrin məhv edilməsi ilə məşğul olan müəssisələr üçün Monreal Protokolunun (2006, 7-ci nəşr) Texnologiya və İqtisadi Qiymətləndirmə Paneli tərəfindən təsdiqlənmiş Yaxşı Təsərrüfat Fəaliyyəti Kodeksində təsvir edilən əməliyyat parametrlərinə uyğun olaraq aşağıda sadalanan sübutların toplanılması prosedurlarını yerinə yetirdik.

Bizə verilmiş tapşırıq Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının "İstixana qazları haqqında bəyanatların verifikasiya və validasiyası üzrə Texniki Xüsusiyyətlər və Təlimat" standartına (ISO 14064-3:2019) müvafiq şəkildə həyata keçirilib. Bu prosedurların kafiliyi yalnız bu hesabatda göstərilən nəzərdə tutulmuş istifadəçilərin məsuliyyətindədir. Buna görə də, biz aşağıda təsvir edilən prosedurların hazırkı hesabatın sifariş olunma məqsədləri və ya hər hansı digər məqsəd üçün kafiliyinə dair heç bir təminat vermirik. Bu prosedurlar yalnız MŞ-nin ozondağıdıcı maddələrin məhvi ilə məşğul olan şöbəsinə şöbə tərəfindən 1 avqust 2017-31 oktyabr 2017 dövrü ərzində Yaxşı Təsərrüfat Fəaliyyəti Kodeksinin tətbiqinin nəticələrinin qiymətləndirilməsində kömək etmək məqsədilə həyata keçirilib.

Biz MŞ-nin müəyyən edilmiş meyarlarda təsvir edilən əməliyyat parametrlərinə uyğunluq haqqında bəyanatı üzrə rəy bildirmək məqsədi daşıyan təminat tapşırığı həyata keçirməmişik və bizə belə bir tapşırıq verilməyib. Beləliklə, biz belə bir rəy bildirmirik. Əlavə prosedurlar həyata keçirsəydik, digər məsələlər bizə məlum ola bilərdi və sizə məruzə edilərdi.

MŞ bu tapşırıq üçün bizə təqdim etdiyi məlumatlara görə yalnız özü cavabdehdir.

Prosedurlarımız aşağıdakı kimi ümumiləşdirilə bilər:

1. Biz ətraf mühit üzrə federal tənzimləyici orqan olan EN-in MŞ-yə təqdim etdiyi məlumatları əldə etməklə, hava və su ilə bağlı qaydaların MŞ-nin müəssisəsinə tətbiqi ilə bağlı vəziyyəti yoxladıq.
2. Biz 2017-ci ilin avqust-oktyabr dövründə təchizatçılarla aparılmış yazışmaların bütün qeydlərini əldə edib yoxladıq, qablaşdırma və göndərmə təlimatlarını ŞM-nin ozondağıdıcı maddələrin əldə edilməsi prosedurları (SOP 12345) və satınalma üzrə işçi təlimatının (WI 12345-002) 4-cü səhifəsində (burada qeyd edilir ki, MŞ "...ozondağıdıcı maddə təchizatçılarını qablaşdırma və göndərmə təlimatları ilə təmin edəcək") nəzərdə tutulan qablaşdırma və saxlama tələbləri ilə müqayisə etdik.
3. Biz, 2017-ci ilin avqust-oktyabr dövrü üçün həftəlik çənlərdən sızıntının aşkarlanması testlərini əldə edib yoxladıq və test prosedurlarını MŞ-nin "Dağılmış materialların bərpası prosedurları"nın (SOP 56789) 7-ci səhifəsində göstərilən müddəalarla müqayisə etdik.
4. "Məhsulun gəliş zamanı qəbulu prosedurları"nın (WI 56789-001) 5-ci səhifəsində göstərilən müddəalara (balonların gəliş zamanı sızmaya görə yoxlanılmasını tələb edir) uyğunluğu təsdiq etmək üçün, biz ozondağıdıcı maddə balonlarının gəlişinin həftəlik qeydiyyat jurnallarını əldə edib yoxladıq.
5. MŞ-nin ozondağıdıcı maddə balonlarının çəkilməsi proseduruna (SOP 12456) uyğunluğu təsdiqləmək üçün biz balonların çəkilməsi prosedurlarını müşahidə etmək üçün MŞ-nin ozondağıdıcı maddə anbarına səfər etdik.
6. Ozondağıdıcı maddə balonlarının dolu və boş çəkilməsinə aid 12 qeyd əldə edərək, 5 kq-dan artıq müsbət dəyərin mövcud olub-olmadığını müəyyənləşdirmək üçün hər balonun dolu çəkisində boş çəkisini çıxıdıq.
7. MŞ-nin nümunəgötürmə və təhlil kimi keyfiyyətə nəzarət prosedurlarına aid məlumatları əldə edərək, "Qidalandırıcı çənlərdən nümunə götürülməsi" prosedurunun (SOP 34567) 8-ci səhifəsində göstərilən müddəalarla müqayisə etdik.
8. Biz MŞ-nin arqon qövslü plazma məhvetmə texnologiyasının məhvetmə effektivliyinə dair Ölkə A-nın Hava Tələblərinə Uyğunluq Laboratoriyasını hesabatını əldə edərək, onu normal şəraitdə (0°C və 101,3 kPa) olan quru qaz və tüstü qazının 11% O₂ səviyyəsinə korreksiyası üzrə ifadə olunan tüstü qazı çirkəndiricilərin konsentrasiyalarında və tüstü qazının axın sürətlərində 99,99 %-lik minimum məqbul məhvetmə effektivliyi ilə müqayisə etdik.

Əldə etdiyimiz məlumatları aşağıda göstərmişik:

- a. 1-ci bəndə münasibətdə, EN-nin 1 saylı məmurunun 14 yanvar 2016-cı tarixli məlumatında qeyd olunur ki, MŞ-nin müəssisəsinə atmosfer emissiyaları və ya suya axıdılmalarla bağlı heç bir qaydalar tətbiq edilmir.
- b. 2-ci bəndə münasibətdə, bütün (5) qeydlərdə MŞ-nin ozondağıdıcı maddələrin əldə edilməsi proseduruna (SOP 12345) və satınalma üzrə işçi təlimatına (WI 12345-002) uyğun gələn qablaşdırma və göndərmə təlimatları olduğu aşkar edildi.
- c. Biz, 2017-ci ilin avqust-oktyabr dövrü üçün çənlərdən sızıntının aşkarlanması testlərinin MŞ-nin "Dağılmış materialların bərpası prosedurları"nın (SOP 56789) 7-ci səhifəsində göstərilən müddəalara uyğun gəldiyini müəyyən etdik.
- d. Ozondağıdıcı maddə balonlarının gəlişinin həftəlik qeydiyyat jurnallarının "Məhsulun gəliş zamanı qəbulu prosedurları"nın (WI 56789-001) 5-ci səhifəsində göstərilən müddəalara uyğun olduğunu müəyyən etdik.
- e. Müşahidə edilmiş çəki proseduru MŞ-nin ozondağıdıcı maddə balonlarının çəkilməsi proseduruna (SOP 12456) uyğun olmuşdur.
- f. On iki qeyddə çəki fərqi 5 kq-dan artıq olmuşdur.
- g. MŞ-nin keyfiyyətə nəzarət prosedurları "Qidalandırıcı çənlərdən nümunə götürülməsi" prosedurunun (SOP 34567) 8-ci səhifəsində göstərilən müddəalara uyğun olmuşdur.
- h. Məruzə edilmiş məhvetmə effektivliyi minimum tələblərdən artıq olmuşdur.

Yuxarıdakı prosedurlar Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatının “İstixana qazları haqqında bəyanatların verifikasiya və validasiyası üzrə Texniki Xüsusiyyətlər və Təlimat” standartına (ISO 14064-3:2019) müvafiq olaraq validasiya və ya verifikasiya təşkil etmədiyinə görə, biz MŞ-nin bizə təqdim etdiyi bəyanatlar üzrə onların istinad edilmiş meyarlara uyğunluğu ilə bağlı heç bir təminat vermirik.

Əlavə sübutların toplanması prosedurlarını həyata keçirsəydik və ya tətbiq edilən istixana qazlarının azaldılması protokoluna uyğun olaraq ozondağıdıcı maddələrin məhvi nəticəsində əldə edilmiş emissiyaların ixtisarının verifikasiyasını icra etsəydik, digər məsələlər bizə məlum ola bilərdi və sizə məruzə edilərdi.

Hesabatımız yalnız MŞ-nin ozondağıdıcı maddələrin məhvi ilə məşğul olan şöbəsi və EN üçün nəzərdə tutulub və başqa məqsədlər üçün münasib olmaya bilər.

12 mart 2019-cu il

MNO Verifikatorları

C.3 Yaşıl istiqrazların emitenti üçün aşkar edilmiş faktlar haqqında hesabatın nümunəsi

Bu nümunədə AUP-un predmeti yaşıl istiqrazın emitentinin emissiyadan öncəki planı ilə əlaqəlidir.

Aşkar edilmiş faktlar haqqında qərəzsiz hesabat

Ölkə B-nin Maliyyə Nazirliyinin rəhbərliyinə (bundan sonra “Maliyyə Nazirliyi”) və Ölkə B-nin ABC Bankına (bundan sonra “ABC Bank”).

Razılaşdırılmış prosedurlar

Biz Ölkə B-nin Z şəhərində tullantı sularının təmizlənməsi infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi üçün yaşıl istiqrazın potensial emissiyasına münasibətdə Maliyyə Nazirliyi və ABC Bankla razılaşdırılmış və aşağıda sadalanan sübutların toplanılması prosedurlarını həyata keçirdik.

Bizə verilmiş tapşırıq ISO 14065:2020 və ISO 14030- 3:— standartlarının tələblərinə müvafiq şəkildə həyata keçirilib. Bu prosedurların kafiliyi yalnız bu hesabatda göstərilən nəzərdə tutulmuş istifadəçilərin məsuliyyətindədir. Buna görə də, biz aşağıda təsvir edilən prosedurların hazırkı hesabatın sifariş olunma məqsədləri və ya hər hansı digər məqsəd üçün kafiliyinə dair heç bir təminat vermirik. Bu prosedurlar yalnız Maliyyə Nazirliyinə və ABC Banka Ölkə B-nin Z şəhərində tullantı sularının təmizlənməsi infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi üçün yaşıl istiqrazın planlaşdırılan emissiyası ilə əlaqədar ISO 14030-1:— və ISO 14030-3:— standartlarının tətbiqinin nəticələrinin qiymətləndirilməsində kömək etmək məqsədilə həyata keçirilib.

Biz Maliyyə Nazirliyinin Z şəhərinin su infrastrukturunu ilə bağlı 2019-cu il üzrə öz borc öhdəliyini ISO 14030-1:— və ISO 14030-3:— standartlarının tələblərinə cavab verən yaşıl istiqraz kimi müəyyən etməsinin uyğunluğuna dair rəy bildirmək məqsədi daşıyan təminat tapşırığı həyata keçirməmişik və bizə belə bir tapşırıq verilməyib. Beləliklə, biz belə bir rəy bildirmirik. Əlavə prosedurlar həyata keçirsəydik, digər məsələlər bizə məlum ola bilərdi və sizə məruzə edilərdi.

Maliyyə Nazirliyi bu tapşırıq üçün bizə təqdim etdiyi məlumatlara görə yalnız özü cavabdehdir.

Prosedurlarımız aşağıdakı kimi ümumiləşdirilə bilər:

1. Biz irəli sürülmüş layihələr üzrə uyğunluğun qiymətləndirilməsi prosesini nəzərdə tutub-tutumadığını müəyyən etmək üçün 2019-02-15 tarixli, emissiyadan öncəki yekun İstiqraz haqqında Məlumatların Açıqlanması Sənədlərini əldə edib yoxladıq.
2. Biz bu prosesin ISO 14030-1 standartının tələblərini yerinə yetirib-yetirmədiyini müəyyən etmək üçün 2019-02-15 tarixli, emissiyadan öncəki yekun İstiqraz haqqında Məlumatların Açıqlanması Sənədlərini əldə edib yoxladıq.
3. Biz istiqrazlardan proqnozlaşdırılan xalis gəlirin məbləğini əldə edib yoxladıq və onu emitentin borc öhdəliyinin və ya irəli sürülmüş layihələrin və aktivlərin ədalətli dəyəri (hansı kiçikdirsə) ilə müqayisə etdik.
4. Maliyyə Nazirliyinin Z şəhəri üçün planlaşdırılan borc emissiyası ilə maliyyələşdirilməsi nəzərdə tutulan su infrastrukturu layihəsinin növünü nəzərdən keçirdik və bu növü ISO 14030-3 standartında uyğun hesab edilmiş su infrastrukturu layihəsi növlərinin taksonomiyası ilə müqayisə etdik.
5. Biz mədaxil və xərclər arasında kəsintisiz audit izinin yaradılmasının mümkün olub-olmadığını müəyyən etmək məqsədilə gəlirləri izləmək üçün istifadə edilən qeydləri əldə etdik.
6. Hələ satın alınmamış aktivlərin qeydlərini əldə edib yoxladıq və onların təxmin edilən xərclərini təyinatlı hesablarda saxlanılan bölüşdürülməmiş vəsaitlərin məbləğləri ilə müqayisə etdik.

Əldə etdiyimiz məlumatları aşağıda göstərmişik:

- a. 2019-02-15 tarixli, emissiyadan öncəki yekun İstiqraz haqqında Məlumatların Açıqlanması Sənədləri uyğunluğun qiymətləndirilməsi prosesini təsvir edirdi.
- b. 2019-02-15 tarixli, emissiyadan öncəki yekun İstiqraz haqqında Məlumatların Açıqlanması Sənədləri ISO 14030-1 standartının tələblərinə uyğun gəlirdi.
- c. İrəli sürülmüş layihələrin və aktivlərin ədalətli bazar dəyəri istiqrazın planlaşdırılmış xalis gəlirlərindən artıq idi.
- d. Z şəhəri üçün planlaşdırılmış su infrastrukturu layihəsinin növü ISO 14030-3 standartındakı uyğun layihə növlərinin taksonomiyasına daxil edilmiş növlərdən birinə uyğun gəlirdi.
- e. Mədaxildən gəlirlərin xərclənməsinə qədər kəsintisiz audit izinin olduğu müəyyən edildi.
- f. Təyinatlı hesablarda saxlanan vəsaitlərin məbləği hələ satın alınmamış aktivlərin təxmin edilən xərclərindən 3% artıq idi.

Yuxarıdakı prosedurlar "Ətraf mühitlə bağlı məlumatları validasiya və verifikasiya edən orqanlar üçün tələblər" (ISO 14065:2020) standartına və "Yaşıl borc alətləri — 4-cü hissə: Verifikasiya proqramının tələbləri" (ISO 14030-4:—) standartına müvafiq olaraq validasiya və ya verifikasiya təşkil etmədiyinə görə, biz Ölkə B-nin Maliyyə Nazirliyinin və Ölkə B-nin ABC Bankının bizə təqdim etdiyi bəyanatlar (15 fevral 2019-cu il tarixli) üzrə onların istinad edilmiş meyarlara uyğunluğu ilə bağlı heç bir təminat vermirik.

Əlavə sübutların toplanması prosedurlarını həyata keçirsəydik və ya Maliyyə Nazirliyinin Z şəhərində su infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi üçün təyin etdiyi yaşıl istiqrazın uyğunluğuna münasibətdə təminatlı tapşırıq icra etsəydik, digər məsələlər bizə məlum ola bilərdi və sizə məruzə edilərdi.

Hesabatımız yalnız Ölkə B-nin Maliyyə Nazirliyi və Ölkə B-nin ABC Bankı üçün nəzərdə tutulub və başqa məqsədlər üçün münasib olmaya bilər.

12 mart 2019-cu il

MNO Verifikatorları

Qoşma D (normativ)

Yaşıl istiqrazların validasiyası, verifikasiyası və razılaşıdırılmış prosedurlarla bağlı əlavə tələblər

D.1 Ümumi müddəalar

Bu qoşma ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatın yaşıl istiqraz və ya yaşıl borcla əlaqəli olduğu hallarda validasiya, verifikasiya və ya AUP-u həyata keçirən orqanlar üçün tələbləri müəyyən edir. Qoşmada səriştə və proseslərlə bağlı xüsusi tələblər öz əksini tapır.

D.2 İşçi heyətinin səriştəsi

Orqan verifikasiya komandalarını və ya validasiya komandalarını təşkil edərkən bu sənədin və ISO 14030-4 standartının tələblərini tətbiq etməlidir.

D.3 Prosesə aid tələblər

ISO 14030-1 və ya ISO 14030-2 standartının tələblərinə uyğunluqla bağlı bəyanatlara dair [Maddə 9-da](#) nəzərdə tutulan prosesə aid tələbləri yerinə yetirərkən, orqan öz tapşırıqlarını aşağıdakılara uyğun olaraq həyata keçirə bilər:

- a) ISO 14030-4 standartının və zəruri uyğunlaşdırma edilməklə ISO 14064-3 standartının tələbləri; və ya
- b) ISAE 3000 standartının və zərurətə uyğun olaraq ISRS 4400 standartının tələbləri.

Qoşma E (normativ)

İstixana qazlarının validasiyası, verifikasiyası və razılaşdırılmış prosedurlarla bağlı əlavə tələblər

E.1 Ümumi müddəalar

Bu qoşma ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatın istixana qazları ilə əlaqəli olduğu hallarda validasiya və ya verifikasiya və ya AUP-u həyata keçirən orqanlar üçün tələbləri müəyyən edir. Qoşmada səriştə və proseslərlə bağlı xüsusi tələblər öz əksini tapır.

E.2 Səriştələr

E.2.1 Ümumi müddəalar

[Maddə 7-nin](#) və ISO 14066 standartının tələblərinə əlavə olaraq, [E.2.2](#) və [E.2.3-də](#) əks olunmuş tələblər də tətbiq edilməlidir.

E.2.2 İşçi heyətinin səriştələri

Validasiya və ya verifikasiya orqanı:

- a) validatorların, verifikatorların və tələb olunduqda texniki ekspertlərin istixana qazlarının validasiyası və verifikasiyası prosesləri, tələbləri, metodologiyaları, tədbirləri, istixana qazı proqramının digər müvafiq müddəaları və tətbiq edilən qanunvericilik tələbləri barədə ən yeni məlumatlara çıxışını, habelə sadalananlarla bağlı bilik və bacarıqları tətbiq etmək qabiliyyətini nümayiş etdirməsini təmin etməlidir;
- b) təlim ehtiyaclarını müəyyən etməli və zərurətə uyğun olaraq istixana qazlarının validasiyası və ya verifikasiyası prosesləri, tələbləri, metodologiyaları, tədbirləri və istixana qazı proqramının digər müvafiq tələbləri üzrə təlimi təmin etməlidir.

E.2.3 Komandaların təşkili

E.2.3.1 Validasiya/verifikasiya komandasının bilikləri

Validasiya/verifikasiya komandası aşağıdakılar daxil olmaqla tətbiq edilən istixana qazı proqramı haqqında ətraflı biliklərə malik olmalıdır:

- a) uyğunluq tələbləri;
- b) zərurətə uyğun olaraq müxtəlif yurisdiksiyalarda tətbiq edilmə;
- c) validasiya və ya verifikasiya tələbləri və təlimatları.

E.2.3.2 Validasiya/verifikasiya komandasının texniki bilikləri və təcrübəsi

Validasiya/verifikasiya komandası aşağıdakıları qiymətləndirmək üçün kifayət qədər texniki biliklərə və təcrübəyə malik olmalıdır:

- a) istixana qazı layihəsi, təşkilatı və ya məhsulu vasitəsilə istixana qazları sahəsində həyata keçirilən xüsusi fəaliyyət və tətbiq edilən texnologiya;
- b) istixana qazı mənbələrinin, udulma sahələrinin və ya rezervuarlarının müəyyən edilməsi və seçilməsi;
- c) miqdar analizi, monitoring və məruzə edilmə, o cümlədən müvafiq texniki və sektor məsələləri;

ISO 14065:2020(E)

- d) tipik və tipik olmayan əməliyyat şərtləri də daxil olmaqla, istixana qazı bəyanatının ciddiliyinə təsir edə biləcək vəziyyətlər.

Validasiya/verifikasiya komandası istixana qazı layihəsinin, təşkilatının və məhsulunun sərhədlərinə təsir edə biləcək maliyyə, əməliyyat, müqavilə əsaslı və digər razılaşmaların təsirlərini, o cümlədən istixana qazı bəyanatı ilə bağlı hər hansı qanunvericilik tələblərini qiymətləndirmək üçün biliklərə və təcrübəyə malik olmalıdır.

E.2.3.3 Validasiya/verifikasiya komandasının məlumat və informasiyaların auditi üzrə bilikləri və təcrübəsi

[7.3.7-ci bənddə](#) göstərilən tələblərlə yanaşı, aşağıdakı tələblər tətbiq edilir.

Validasiya/verifikasiya komandası istixana qazı layihəsinə, təşkilatına və ya məhsuluna aid istixana qazları haqqında bəyanatı qiymətləndirmək üçün məlumat və informasiyaların auditi üzrə biliklərə və təcrübəyə, o cümlədən aşağıdakı bacarıqlara malik olmalıdır:

- a) layihə tərəfdarının və ya təşkilatın istixana qazları haqqında etibarlı bəyanat tərtib etmək üçün zəruri olan məlumatları effektiv şəkildə müəyyən etməsini, toplamasını, təhlil etməsini və məruzə etməsini, habelə müvafiq istixana qazı proqramının və ya standartların tələbləri ilə bağlı hər hansı uyğunsuzluqları aradan qaldırmaq üçün sistemli şəkildə təshihəedici tədbirlər görməsini müəyyənləşdirmək üçün istixana qazları üzrə informasiya sistemini qiymətləndirmək;
- b) müxtəlif məlumat axınlarının istixana qazları haqqında bəyanatın ciddiliyinə təsirini qiymətləndirmək.

E.2.3.4 İstixana qazı layihəsinin validasiyası komandasının xüsusi səriştələri

[E.2.3.1](#), [E.2.3.2](#) və [E.2.3.3](#) bəndlərində verilmiş tələblərə əlavə olaraq, validasiya komandası aşağıdakı məqsədlərlə istifadə edilən proses, prosedur və metodologiyaları qiymətləndirmək üçün biliklərə və təcrübəyə malik olmalıdır:

- a) baza sserasını, o cümlədən əsas mülahizələri seçmək, əsaslandırmaq və miqdar analizini aparmaq;
- b) baza sserasının konservativliyini müəyyən etmək;
- c) baza sserasının və istixana qazı layihəsinin sərhədlərini müəyyən etmək;
- d) tədbirlərin növü və səviyyəsi, baza ssenarisinin malları və ya xidmətləri ilə istixana qazı layihəsi arasında ekvivalentliyi nümayiş etdirmək;
- e) istixana qazı layihəsi tədbirlərinin baza ssenarisi tədbirlərinə əlavə olduğunu nümayiş etdirmək;
- f) məqsədəuyğun olarsa, əlavə təsirlər (sızma) və daimilik kimi istixana qazı proqramının tələblərinə uyğunluğu nümayiş etdirmək.

QEYD ISO 14064-2 standartı konservativlik prinsipi və ekvivalentlik anlayışı üzrə tələbləri və təlimatı ehtiva edir.

[E.2.3.1](#), [E.2.3.2](#) və [E.2.3.3](#) bəndlərində verilmiş tələblərə əlavə olaraq, validasiya komandası baza ssenarisinin seçilməsinə təsir göstərə biləcək müvafiq sektor tendensiyaları barədə biliklərə malik olmalıdır.

E.2.3.5 İstixana qazı layihəsinin verifikasiyası komandasının xüsusi səriştələri

[E.2.3.1](#), [E.2.3.2](#) və [E.2.3.3](#) bəndlərində verilmiş tələblərə əlavə olaraq, verifikasiya komandası aşağıdakı məqsədlərlə istifadə edilən proses, prosedur və ya metodologiyaları qiymətləndirmək üçün müvafiq biliklərə və təcrübəyə malik olmalıdır:

- a) validasiya edilmiş istixana qazı layihəsinin planı və istixana qazı layihəsinin tətbiqi arasında uzlaşmanı qiymətləndirmək;
- b) validasiya edilmiş istixana qazı layihəsinin planının, o cümlədən baza ssenarisinin və əsas mülahizələrin davamlı məqsədəuyğunluğunu təsdiq etmək.

E.2.3.6 İstixana qazı məhsulunun verifikasiyası komandasının xüsusi sərişətləri

[E.2.3.1](#), [E.2.3.2](#) və [E.2.3.3](#) bəndlərində verilmiş tələblərə əlavə olaraq, məhsulun verifikasiyası komandası aşağıdakılarla bağlı sərişəyə malik olmalıdır:

- həyat dövrünün qiymətləndirilməsi metodologiyası;
- konkret verifikasiyaya tətbiq edilən məhsul kateqoriyası qaydası (PCR) və ya karbon izi üzrə məhsul kateqoriyası qaydası (CFP-PCR);
- konkret verifikasiyaya tətbiq edilən məlumat bazasının strukturu.

E.3 Prosesə aid tələblər

E.3.1 Ümumi müddəalar

İstixana qazı rəyləri üzrə [Maddə 9-da](#) nəzərdə tutulan prosesə aid tələbləri yerinə yetirərkən, orqan öz tapşırıqlarını ISO 14064-3 standartının tələblərinə uyğun olaraq həyata keçirməlidir.

E.3.2 Məhsulların karbon izinə (CFP) dair sistemli yanaşma ilə bağlı xüsusi şərtlər

CFP-yə dair sistemli yanaşmaya uyğun olaraq tərtib edilmiş CFP-ni verifikasiya edərkən (bax: ISO 14067:2018, Qoşma C), verifikasiya orqanı CFP sisteminin davamlı effektivliyini təsdiq etməlidir.

E.4 Kənar qaynaqlardan istifadə

İstixana qazı proqramı kənar qaydalardan istifadə ilə bağlı qadağa nəzərdə tutmadıqda, validasiya və ya verifikasiya orqanı (bax: [7.4](#)) tədbirlərin icrasını kənar qaynaqlara həvalə edə bilər, lakin bu halda o, kənar qaynaq olan orqandan bu sənədə və ISO 14064-3 standartına uyğunluğunu nümayiş etdirən müstəqil sübutlar təqdim etməyi tələb etməlidir.

Qoşma F (normativ)

İqlim dəyişikliyi ilə bağlı investisiyalar və maliyyələşdirmə fəaliyyətləri haqqında hesabatların verilməsi ilə əlaqəli validasiya, verifikasiya və razılaşdırılmış prosedurlara dair tələblər

F1 Ümumi müddəalar

Bu qoşma ətraf mühitlə bağlı məlumatlar haqqında bəyanatın iqlim dəyişikliyi ilə bağlı investisiya və maliyyələşdirmə fəaliyyətləri haqqında hesabatın verilməsi ilə əlaqəli olduğu hallarda validasiya və ya verifikasiya və ya AUP-u həyata keçirən orqanlar üçün tələbləri müəyyən edir. Qoşmada səriştə və proseslərlə bağlı xüsusi tələblər öz əksini tapır.

F2 İşçi heyətinin səriştəsi

Orqan verifikasiya komandalarını və ya validasiya komandalarını təşkil edərkən bu sənədin və ISO 14097 standartının tələblərini tətbiq etməlidir.

F3 Prosesə aid tələblər

ISO 14097 standartının tələblərinə uyğunluqla bağlı bəyanatlara dair [Maddə 9-da](#) nəzərdə tutulan prosesə aid tələbləri yerinə yetirərkən, orqan öz tapşırıqlarını aşağıdakılara uyğun olaraq həyata keçirə bilər:

- a) ISO 14097:— standartının, Maddə 9-un və zəruri uyğunlaşdırma edilməklə ISO 14064-3 standartının tələbləri; və ya
- b) ISAE 3000 standartının və zərurətə uyğun olaraq ISRS 4400 standartının tələbləri.

Ədəbiyyat

- [1] ISO 9001, *Keyfiyyəti idarəetmə sistemləri — Tələblər*
- [2] ISO 14001:2015, *Ətraf mühiti idarəetmə sistemləri — İstifadəsinə dair tələblər və təlimat*
- [3] ISO 14016, *Ətraf mühitin idarə edilməsi — Ətraf mühitə dair hesabatların etibarlılığını təmin etmək üçün təlimatlar*
- [4] ISO 14030-1;—,3) *Ekoloji fəaliyyət göstəricilərinin qiymətləndirilməsi — Yaşıl borc alətləri — 1-ci hissə: Yaşıl istiqrazlar üzrə proses*
- [5] ISO 14030-3;—,4) *Ekoloji fəaliyyət göstəricilərinin qiymətləndirilməsi — Yaşıl borc alətləri — 3-cü hissə: Taksonomiya*
- [6] ISO 14033, *Ətraf mühitin idarə edilməsi — Ətraf mühitlə bağlı kəmiyyət xarakterli məlumatlar — Təlimatlar və nümunələr*
- [7] ISO 14044, *Ətraf mühitin idarə edilməsi — Həyat dövrünün qiymətləndirilməsi — Tələblər və təlimatlar*
- [8] ISO 14046, *Ətraf mühitin idarə edilməsi — Su izi — Prinsiplər, tələblər və təlimatlar*
- [9] ISO 14050, *Ətraf mühitin idarə edilməsi — Lüğət*
- [10] ISO 14064-1, *İstixana qazları — 1-ci hissə: İstixana qazları emissiyalarının və təmizlənməsinin miqdar analizi və məruzə edilməsi üçün təşkilat səviyyəsində texniki xüsusiyyətlər və təlimat*
- [11] ISO 14064-2, *İstixana qazları — 2-ci hissə: İstixana qazlarının emissiyasının azaldılması və təmizlənməsinin artırılmasının miqdar analizi, monitorinqi və məruzə edilməsi üçün layihə səviyyəsində texniki xüsusiyyətlər və təlimat*
- [12] ISO 14067:2018, *İstixana qazları — Məhsulların karbon izi — Miqdar analizi üçün tələblər və təlimatlar*
- [13] ISO 15489-1, *İnformasiya və sənədləşmə — Qeydlərin idarə edilməsi — 1-ci hissə: Anlayışlar və prinsiplər*
- [14] ISO/IEC 17021-1:2015, *Uyğunluğun qiymətləndirilməsi — İdarəetmə sistemlərinin auditini və sertifikatlaşdırılmasını həyata keçirən orqanlara tələblər — 1-ci hissə: Tələblər*
- [15] ISO/IEC 17030, *Uyğunluğun qiymətləndirilməsi — Üçüncü tərəflərin uyğunluq nişanlarına dair ümumi tələblər*
- [16] ISO 19011:2018, *İdarəetmə sistemlərinin auditini üçün təlimatlar*
- [17] ISAE 3000, *Statistik maliyyə məlumatlarının auditləri və ya baxışları istisna olmaqla, təminatlı tapşırıqlar*
- [18] ISRS 4400, *Maliyyə məlumatları ilə bağlı razılaşdırılmış prosedurları yerinə yetirmək üçün tapşırıqlar*
- [19] UNEP. *Ozon qatını məhv edən maddələr haqqında Monreal Protokolu üzrə Təlimat*. Yeddinci nəşr. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ətraf Mühit Proqramı (UNEP), 2006

3) Hazırlanma mərhələsində. Nəşr edilmə anına olan mərhələ: ISO/DIS 14030-1:2020.

4) Hazırlanma mərhələsində. Nəşr edilmə anına olan mərhələ: ISO/DIS 14030-3:2020.

